

I–III

JURIDISKA AFHANDLINGAR

OCH

UPPSATSER

AF

ERIK

D:r ROBERT LAGUS.

Första Häftet.

OM SKRIFTLIGA URKUNDER

SÅSOM

BEVISMEDEL.

Afhandling i Civil-Processen

AF

R. L.

HELSINGFORS,

TRYCKT HOS H. C. FRIIS, 1859.

Imprimatur: *G. F. Aminoff.*

FÖRORD.

De afhandlingar och uppsatser, hvilkas första häfte nu öfverlemnas till ett välvilligt bedömande, komma företrädesvis att omfatta processuella frågor och sådane, hvarom olika åsigter vid domstolarne röjt sig. Då och då vågas måhända en blick inom lagstiftningens och reformernas område, men detta endast och allenast i sammanhang med utredandet af det för Finland positivt gällande, på hvars ståndpunkt författaren så mycket som möjligt sökt ställa sig.

Till en början har författaren velat lemna en kort systematisk framställning af Läran om Bevisningen genom skriftliga urkunder, sådan densamma framstår uti 1734 års lag och dertill hörande författningar. Med ständigt hufvudsigte på vår lagstiftning har förf. endast i förbigående, der ämnets natur sådant fordrat, vidrört äfven andra länders lagar och legislativa förslager samt dervid sorgfälligt sökt undvika att intvinga exotiska rättssatser uti de inhemska lagbuden. Behandlande ett i flera punkter omtvistadt ämne och förutseende att mången sakkunnig läsare skall hylla en annan åsigt än den här framstälda, har han sökt bjuda skäl för hvarje påstående, och, der sådant låtit sig göra, vädjat till allmänt inom vetenskapen erkända auktoriteter. Bland dessa må, till undvikande af öfverflödigt citerande, framför andra nämnas följande: J. C. Lindblad: *Läran om Bevisning inför Rätta. Upsala 1842;* Flintberg: *Lagfarenhets Bibliothek;* Nehrman: *Inledning til then Svenska Processum Civilem. Stkh. och Ups. 1751;* Colling: *De fide Instrumentorum. Lund 1767;* Schrewelius: *Lärobok i Sveriges Allmänna nugällande Civil-Process. Lund 1855;*

Fick: *De Probationibus per Instrumenta. Upsala 1752;* Nordström: *Ett och Annat om Handelsböckers Beviskraft. Helsingfors 1844. Ytterligare om Handelsböckers beviskraft s. å.;* Danz: *Grundsätze des ordentlichen Prozesses. Stuttgart 1821;* Büsch: *Darstellung der Handlung. Hamburg 1808;* Gönner: *Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses. Erlangen 1804—1805;* Densamme: *Entwurf eines Gesetzbuchs über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtssachen. Erlangen 1815;* Heffter: *Institutionen des römischen und teutschen Civil-Prozesses. Bonn 1825;* Grolman: *Theorie des gerichtlichen Verfahrens in bürgerlichen Rechststreitigkeiten. Giessen 1826;* Martin: *Lehrbuch des teutschen gemeinen bürgerlichen Prozesses. Heidelberg 1827;* Spangenberg: *Über die Beweiskraft archivalischer Urkunden, införd i Archiv für die Civilistische Praxis. B. 2. H. 1. Nr. 8. s. 87—111;* Wachenhusen: *Über die Natur des Beveises durch Urkunden, ibid. B. 13. pgg. 130—152;* Boppe: *Über die Bezeichnung der Urkunde beim Urkunden-Editionsgesuch, samt: Wirkung der Editionsgesuche auf den Fortgang des Prozesses. Begge införda i Zeitschrift für Civilrecht und Prozess B. 15. N:ris 8. och 17. pgg. 140—146. 240—252.*

Förutseende den anmärkning emot ifrågavarande afhandling, att densamma alltför knapphändigt och endast i förbigående vidrört de i processen så särdeles vigtiga arkival-urkunderna, finner jag mig föranlåten att upplysa, det en särskild uppsats kommer att egnas åt dessa dokumenter i nästföljande häfte. Helsingfors i Februari 1859. *R. L.*

I) *Om urkunder i allmänhet.*

Med *urkunder (instrumenta, documenta* *), i vidsträckt mening förstås alla slags föremål, genom hvilkas beskådande upplysning angående ett omtvistadt faktum kan vinnas. I denna bemärkelse inbegripas derunder, icke blott skriftliga handlingar, utan äfven andra minnesmärken t. ex. inskriptioner, sigiller, mynt, grafstenar, s. k. karfstockar **) m. m. samt framför allt rå och rör jemte öfriga bolstada skäl (jfr. 12. k. JB.), hvilka uti jordatvister såsom bevismedel spela en vigtig rol. Men här taga vi ordet uti den långt vanligare, inskränktare betydelsen af sådane *skrifter* eller *kartor,* som tjena till bevis i rättegångar, eller med andra ord för domaren ådagalägga existensen och beskaffenheten af ett faktum eller ett till-

*) Af instruere, docere, upplysa. L. 1 ff. de fide instr: "instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, qvibus caussa instrui potest."

**) Angående masugns- och brukseegares skyldighet, att hålla karfstockar med underlydande arbetare, och om deras vitsord; se Kongl. Masmästare-ordningen af den 27 Juni 1766. §. 10. samt Hammarsmedsordningen af samma dag §. §. 15. och 18.

stånd. De stora förmoner, dessa bevismedel erbjuda vid rättsliga förhandlingar, ligga för öppen dag. "Ty vittnen kunna dö, misstaga sig, förlora sitt minne, vara oredlige, svära emot bättre öfvertygelse, — men vid dessa bevismedels anlitande beror man ej af tillfälligheten eller andras redlighet; urkundernas bokstäfver tala, de äro fortbestående minnesmärken och lemna, såsnart deras äkthet blifvit satt utom tvifvel, icke blott bevis öfver ett rättsärendes tillvaro, utan äfven en noggrann och tillförlitlig uppgift angående dithörande omständigheter" *). Med anledning häraf hafva också, ej mindre den Romerska, än de flesta andra Europeiska lagstiftningar på detta bevismedel lagt en stor vigt, samt föredragit detsamma framför de flesta, ja alla andra. Mindre uppmärksamhet har den svenska legislationen lemnat deråt. Endast på några få ställen omtalas skriftliga bevis uti de äldre lagarne (se t. ex. ÖGL. ÄB. fl. 4; ES. fl. 1; UL. JB. fl. 4; MhB. fl. 8.), hvilken omständighet lätt förklaras deraf, att skrifkonsten under medeltiden icke hunnit blifva allmänt spridd uti Sverige, utan endast var känd af några bildade, hufvudsakligen till presterskapet hörande, personer. Uti vår nu gällande lag nämnas väl dylika dokumenter oftare, men några allmänna föreskrifter angående dessa bevismedels begagnande vid rättegångar innehåller den icke, om man undantager stadgandet uti 17: 1. RB., som förmår: "företer någon skrifteliga be-

*) Se Gönner: Handb. des gem. deutsch Proz. B. 2. p. 463.

vis, at sin talan ther med styrka; pröfve Domaren noga theras beskaffenhet och riktighet, så ock hvad vitsord och verkan the i saken äga." Uti andra Europeiska lagar förekomma deremot noggranna och detaljerade föreskrifter i ämnet. Orsaken till denna olikhet ligger deruti, att de sednare redan tidigt rönte mångfaldiga inflytelser af Romarne, hvilkas lag innehåller en klar och fullständigt genomtänkt teori uti ifrågavarande sak, under det den Svenska processen deremot utvecklat sig ur de inhemska rättssederna, för hvilka skriftliga dokumenters användande såsom bevismedel öfverhufvud var fremmande.

Hvad beträffar de olika slagen af urkunder, så skiljer man, med afseende å de personer som utfärdat dem, emellan *offentliga* eller *publika*, samt *enskilta* eller *privata*. Till de förra räknas alla de skriftliga afhandlingar, hvarigenom tilldragelser eller förhållanden bevaras för minnet under statens auktoritet och uti offentligt allmänt intresse, d. v. s. alla sådane, som af en offentlig person eller auktoritet å embetets vägnar i behörig form upprättas eller bekräftas uti, eller angående sådane ärender, som ligga inom gränsorna för dess verkningskrets. Privata äro deremot de skrifter, som blifvit författade eller utfärdade af en privatperson, eller ock af en embetsman såsom enskild person. En mellanklass emellan offentliga och privata dokumenter utgöra de s. k. *arkival*-urkunderna d. v. s. sådane enskilta skrifter, som, på grund deraf att de förvarats uti offentliga arkiver, i vissa fall tillerkännas en större trovärdighet och auktoritet än dylika skrifter i all-

mänhet. — Vidare kunna urkunder vara antingen *a*) *hufvudskrifter* = *originaler*, *b*) *afskrifter* = *kopior*, eller *c*) *utdrag* = *transsumter*. Till den första klassen höra icke blott de ursprungliga skrifter utfärdaren skrifvit med egen hand, utan äfven sådane, som han låtit en annan skrifva, men utgifvit såsom sina egna, vare sig genom namnets undertecknande, bomärke, sigill eller annorledes ("myndiga bref," Arf-Fören. den 7 Maj 1590; "egna bref och sigill," Link. Riksd. Besl. 1600; "med hand och sigill bekräftat," Stkm Riksd. Besl. 1597; "hand och förskrifning," 4: 2. UB.). Häraf följer att, om dokumentet på en gång uppsättes uti flere fullkomligt likalydande exemplar, så äro de alla att betraktas såsom originaler. Affattas de deremot icke vid samma tillfälle, utan det ena efter det andra, då är det sednare en afskrift af det förra. Med utdrag eller transsumter förstås åter sådane afskrifter, som innehålla endast så stor del af en urkund, som hör till en viss sak; i motsatt hvartill fullständiga kopior kallas *holographa* (Gr. ὅλοϱγαφα), en benämning som dock vanligtvis brukas om sådane dokumenter, hvilka utfärdaren "med egen hand (både) skrifvit och underskrifvit." (16: 1. Ä. B.)

Då en skrift åberopas såsom bevismedel måste den, för att såsom sådan kunna begagnas, enligt regeln inlemnas till Domstolen, då anteckning bör göras å densamma angående tiden då det skett, hvarefter Domaren, eller annan person, hvilken denna skyldighet åligger, skall ansvara för att handlingen, jemte protokollet, återställes till egaren. Kongl. Förordn. den 30 Jun. 1778.

Ofta är det dock tillräckligt att dokumentet endast förevisas, då äfven derom skall i protokollet antecknas. Den som inlemnat eller förevisat urkunden kallas *producent* i motsats hvartill den emot hvilken skriften åberopas benämnes *produkt*.

II) Om vilkoren för urkunders beviskraft.

Hvarje urkund, hvarpå någon vill stöda ett påstående inför rätta, måste vara *fullständig*, *oförändrad*, *autentisk*, *giltig*, samt, om den är afskrift, *öfverensstämmande med sitt original*.

1:o Nödvändigheten deraf att skriftliga urkunder företes i *fullständigt skick* inses lätt. Ofta innehåller nemligen ett och samma dokument hvarandra betingande omständigheter, så att den ena delen deraf kan upphäfva eller modificera den andra. Det är derföre nödvändigt för domaren att, innan han grundar sitt utslag på en urkund, noga efterse huruvida den del af detsamma, som parten åberopar såsom stöd för sitt yrkande, lider någon inskränkning eller undantag, eller helt och hållet upphäfves genom öfriga deruti befintliga bestämningar, hvilket ändamål naturligtvis ej kan vinnas om endast ett utdrag deraf företes. Det är t. ex. möjligt att A genom skriftligt testamente förordnat, det B efter hans död skall erhålla hela hans qvarlåtenskap, men att en i slutet vidfogad klausul innehåller vissa prestanda, som B. måste fullgöra, så framt han vill komma i åtnjutande af de honom dymedelst tillagda

förmoner. Om då B. bevakar testamentet, men meddelar endast den första delen deraf, samt C klandrar detsamma och dervid fordrar att testamentet skall framlemnas i dess helhet, så måste domaren ålägga B att sådant fullgöra, emedan någon visshet om testators verkliga vilja annars icke kan vinnas. En annan sak är att domaren icke får öfverlasta protokollet, samt deruti införa mera än som angår den ifrågavarande saken, ifall en urkund, åberopas som innehåller äfven andra omständigheter, hvilka icke stå i något sammanhang med tvistens föremål. Derom stadgas uttryckeligen i Kongl. Förkl. af den 23 Mars 1807: "till Domarens efterrättelse i allmänhet är förordnadt, att då parter åberopa sig handlingar, som de tillika ingifva, böra, så framt parterna sjelfva derom ej åsämjas, de i protokollet icke införas vidsträktare än Domaren pröfvar vara nödvändigt till upplysnings vinnande i saken hvarom tvistas."

Om nu en dylik urkund, sedan domaren derur utdragit och i protokollet infört allt det som befunnits stå i förbindelse med tviste-objektet, förkommit, så anses det sålunda gjorda extraktet fullständigt beträffande det sistnämnda.

Af samma skäl, som föreskrifva ett dokuments företeende i sin helhet, följer äfven, att en urkund, som åberopar en annan, icke kan gifvas vitsord utan den sistnämndas rådfrågande, emedan den i sjelfva verket är endast en del deraf. Jfr. 9. Kap. 3. §. Skipm. B. Sjöl: "drages någon skrift fram till bevis, som uti samma sak viser å någon annan, then skal ej dömas efter, förr än

then andre som vises på tillika förekommer" *). Endast i det fall synes den åberopade urkunden ej behöfva framlemnas, om det klarligen ådagaläggas kan, att den ej har något inflytande på bevisningen (arg. 16: 5. RB.), eller att den ej innehåller någon annan på saken verkande omständighet, än det redan företedde dokumentet. — I sammanhang härmed synes oss lämpligt att framställa de reglor, hvilka böra iakttagas vid urkunders kollision. Denna kan vara af tvenne slag. Antingen kompletterar, förändrar eller upphäfver den ena urkunden den andra. Sådant är förhållandet t. ex. emellan sednare och äldre testamenten, äldre och nyare kontrakter, qvittningsbref och förskrifningar etc. Denna kollision är endast skenbar, ty den olikhet och stridighet här företer sig emellan urkunderna, gäller särskilda handlingar, af hvilka den sednare alltid upphäfver den förra. (scripturæ diversæ fidem sibi invicem derogantes in una eademqve causa prolatæ, nihil firmitatis habent. L. 14. C. de fide instr.) Helt annat är fallet vid den *verkeliga* kollisionen, der

*) "Ty thet är troligt, at thet åberopade innehåller the exceptiones hvarmed svaranden sig försvara kan, eller käranden förmår vederlägga svarandens inkast: therföre, innan thet framvist varder, blifver Domaren ej öfvertygad om sakens sammanhang." Nehrm. Proc. Civ. p. 257. §. 30. Jfr. Nov. 119 c. 3. auth. si qvis C. de edendo (2. 1). Enligt Romerska Rätten ansågos för ofullständiga äfven ensidiga förskrifningar, som icke upptogo skuldens rättsgrund (L. 25. D. de probat. (22. 3) c. 14. X. de fide instr. (2. 22). Men ett sådant upptagande af caussa debendi är i allmänhet ej nödigt enligt vår lag.

urkunderna, utan att författarens afsigt varit, att den ena skulle modificera eller upphäfva den andra, äro stridiga i afseende å samma aftal, samma faktum, med ett ord angående samma bevis-objekt. Härvid gäller: *a*) att det dokument har företräde, som är källa för det andra, hvilket eger rum till och med vid kollision emellan en offentlig och privat urkund, i fall den förra stöder sig på den sednare, som icke blifvit noggrant deruti reciterad. Till följe af denna sats har t. ex. ett memorialprotokoll bättre vitsord än det, som blifvit derur deduceradt, ett vid inteckningsbegäran framlemnadt dokument framför inteckningsprotokollet o. s. v. *b*) tillkommer under föröfrigt lika omständigheter en offentlig urkund mera trovärdighet än en privat. Sålunda har t. ex. ett uti Domstols protokoll upptaget vittnesmål bättre vitsord än en utom Rätta affattad vittnes-attest. (14: 6. RB. Jfd. med 17: 26. ibid.) *c*) Måste, ifall urkunderna äro af samma slag (de kallas i Preussiska lagen korrelativa urkunder), större beviskraft tillerkännes den, som är affattad med större tydlighet och noggrannhet. Ty härvid synes böra tilllämpas hvad lagen stadgar om vittnens konfrontation, hvarom 17: 20. RB. förmår: "äro vittnens utsagor mörka eller stridiga; tå måge the til förhör ställas emot hvarannan, at sanning ther med utleta: och äge sedan then parten vitsord, som bästa vitnen hafver, the ther klaraste skiäl och omständigheter vid handen gifva", hvilket lagrum öfverflyttadt på ifrågavarande ämne skulle lyda: "äro dokumenter affattade i mörka ordalag eller stridiga, äge det vitsord som klarast och omständligast affattadt

är". Äro åter begge lika otydliga eller tvetydiga, "tå gällen the, som svaranden värja, förty att Domaren äger helre fria, än fälla". Jfr. sista mom. i nysshberopade lagrum. (Se vidare härom Gönner: Entwurf eines Gesetzbuchs über das ger. Verf. B. 2. k. 10. p. 232).

2:o En urkunds *frihet från spår af undergången förändring,* är det andra hufvudsakliga vilkoret för dess tillförlitlighet. Vid skärskådandet af en sådan förändring, hvilken kan yppa sig på mångahanda sätt, såsom genom öfverskrifning, utstrykning, radering, bläckets eller stilens olikhet m. m., måste man dock noga fästa afseende derå, huruvida den beträffar innehållets väsendtliga stycken, eller endast några likgiltiga eller bi-omständigheter. I sednare fallet, t. ex. om endast några mindre maktpåliggande ord eller uttryck blifvit förändrade, "så kan sjelfva handlingens innehåll icke sägas derigenom hafva undergått någon förändring, ty skriftens hufvudsakliga innehåll qvarstår oförändradt, och man kan i sådant fall icke skäligen frånkänna handlingen den bevisningskraft henne tillkom före förändringen" *). Men äfven ifall förändringen angår urkundens väsendtliga innehåll, samt produkten nekar, att den blifvit gjord med hans begifvande, synes skriften icke böra förnekas trovärdighet, om dess ursprungliga innehåll kan restitueras eller annorledes ådagaläggas. Det är väl sannt att några utländska lagstiftningar frånsäga sålunda förändrade dokumenter allt

*) Lindblad: Läran om bevisning inför Rätta enligt Sv. Lag. p. 155.

vitsord *), men att detta skulle gälla äfven enligt vår lag synes vara mer än tvifvelagtigt. Äfven billigheten talar emot en sådan hårdhet. Ty der en sådan förändring förekommer, är det lika möjligt och sannolikt, att den tillkommit med vederbörandes vetskap och goda minne, som att urkundens innehafvare gjort den på eget bevåg; ja det förra alternativet har till och med större presumtion för sig, emedan en sådan egenvillig förändring innebure ett förfalskningsbrott, hvilket innehafvaren icke utan bevis kan antagas hafva begått. En annan sak är, att denna presumtion dock ej innebär juridisk visshet, så framt den ej blifvit lagligen styrkt. (Se Lindblad anf. afh. p. 156).

3:o Bör en urkund, för att kunna användas såsom bevis, vara *äkta* eller *autentisk*, hvarmed förstås dess egenskap att härröra af den person, som uppges såsom dess utfärdare. Vid pröfningen af ett offentligt dokuments authenticitet ankommer det hufvudsakligen på följande tre omständigheter: *a*) att det är förvaradt uti ett offentligt arkiv; *b*) att dess yttre form är sådan som dylika dokumenter bör hafva, t. ex. att det är behörigen underskrifvet och, der sådant är stadgadt, försedt med vederbörligt insegel. Hit höra också, ehuru såsom mindre väsendtliga omständigheter, att dokumentet har samma format, är på samma sätt viket, etc., som vanligen plägar vara fallet med dylika skrifter. *c*) Böra dess inre kännetecken, såsom skrifsätt, ortografi, ornamenter m. m. öfverensstämma med

*) Gönner: Entwurf eines Gesetzb. etc. p. 171.

den kurial-stil etc., som brukats den tid, då dokumentet skulle hafva blifvit affattadt. Den rättsliga presumtionen om offentliga urkunders äkthet förminskas alldeles icke genom ett obestyrkt påstående derom.

Annat är fallet med privata dokumenter. Någon presumtion om deras äkthet eger icke rum, utan måste densamma, ifall den ifrågasättes, af producenten styrkas. På hvad sätt, och genom hvilka medel, en sådan bevisning åstadkommes, skall visas i det följande, sedan vi först besvarat den frågan: hvilket kriterium utgör bevis deruppå, att den person, i hvars namn en privat urkund är utfärdad, verkeligen meddelat den i det skick den finnes? Härtill erfordras intet annat än namnets egenhändiga underskrift, hvilken i allmänhet blifvit antagen såsom kännetecken på bifall till det undertecknade *). Det är härpå som lagen syftar, då den utsätter straff för den, som "nekar sin hand och förskrifning, men varder funnen med osanning." Jfr. 4: 2. UB. Om någon medgifver sig hafva underskrifvit en afhandling, men förebär att dess innehåll ej öfverensstämmer med verkliga förhållandet, så inverkar en sådan omständighet alldeles icke uppå urkundens authenticitet, om den än, såsom nedanföre skall visas, i vissa fall kan öfva inflytande på dess giltighet. Det enda undantag ifrån den regel, att produkten icke kan förbinda ett bestridande af urkundens innehåll med erkännandet af sin underskrift, eger rum, ifall han kan bevisa, att producenten emot hans vilja och vetskap be-

*) Gönner sistanf. st. p. 437.

gagnat en med hans underskrift försedd blankett till urkundens affattande, eller att eljest något bedrägeri dervid egt rum *). Lindblad går härvid påtagligen för långt då han (Läran om Bevisn. inf. Rätta p. 160.) säger: "har den, i hvars namn en handling är utfärdad, väl skrifvit sitt namn, men icke sjelfva innehållet af handlingen, så fordras ytterligare bevisning rörande det faktum handlingen angår. I motsatt fall skulle en persons namn, som händelsevis eller för något helt annat ändamål blifvit af honom tecknadt å ett rent papper, nog lätt kunna missbrukas." Nämnde författare har nemligen gjort ett enstaka undantag till en allmän regel, hvilken i tillämpningen skulle leda till de största svårigheter och i många fall rent af tillintetgöra en urkunds kraft och verkan. I motsats härtill skulle vi fastmer med Gönner hålla före, att sjelfva det nämnda undantaget, långt ifrån att böra utsträckas, tvertom måste inskränkas, så att det ej kan göras gällande med hänseende till tredje man, som, utan att hafva någon kunskap om det med blanketten föröfvade bedrägeriet, bona fide blifvit innehafvare af en sålunda tillkommen urkund. "Ty civilrätten måste skydda den, som utan sitt förskyllande lidit skada, emot annan person, hvilken låtit en om än ringa vårdslöshet eller oförsigtighet komma sig till last, samt, "zur Belebung des Verkehrs", fasthålla den gamla germaniska rättssatsen: "Hand muss Hand gewähren", eller: "wo ich meinen Glauben verlohren habe, da muss ich ihn wieder

*) Jfr. L. 8. §. 15. L. 9. §. 1. D. qvib. mod. pign. — — solvitur.

suchen." Den som sjelf lånar pengar på en blankett, eller eljest afslutar ett kontrakt med dess innehafvare, och derefter fyller densamma, emot honom kan man väl göra invänning om bedrägeri eller blankettens missbruk, ty han måste veta, att en blankett icke är en tillräcklig special fullmakt för en sådan rättshandling. Men om han på ett redligt sätt åtkommit en uppå densamma skrifven vexel, så kan blankettens utställare icke göra sitt öfverdrifna förtroende eller oförsigtighet gällande till en exception, på den tredje bonae fidei innehafvarens bekostnad. (Gönner anf. st. pgg. 437. 439).

Sedan vi nu sett att ett dokument i allmänhet betraktas som äkta, om blott utfärdaren underskrifvit detsamma, följer att framställa de medel, genom hvilka det faktum, att utfärdaren verkeligen tecknat sitt namn derunder, bevises, ifall underskriftens riktighet bestrides. Sådant styrkes:

a) Genom eget erkännande (Jfr. 4: 2. UB. 17: 36. RB.), om produkten uti samma eller annan rättegångssak erkänt skriftens authenticitet. Enligt Romerska rätten gäller ett sådant erkännande såsom bevis, äfven om det skett utom rätta *), men annat är förhållandet enligt vår lag, såsom klarligen inses af 17: 36. RB. der det heter:" känd sak är så god som vitnad, när den som tilkäres — — — vidgår frivilligt saken för Rätta," hvilket stadgande väl äfven i thy fall måste

*) Se Thibaut: Pandektenrecht §. 1181. Jfr. L. 56. pr. D. d. V. s. L. f. C. ad. L. Corn. de fals. (9. 22.)

följas. Mera tvifvelagtigt kunde synas, huruvida den Romerska rättssatsen: "qvi tacuit, qvum loqvi debuisset, concessit", härvidlag eger den tillämpning, att dokumentets äkthet bör anses styrkt derutaf, att detsamma uti en föregående rättegång haft vitsord, till följe af produktens försummelse att då bestrida dess authenticitet. Men denna fråga måste dock nekande besvaras, om man betänker att ett verkligt erkännande uti sistnämnde fall icke egt rum, samt att följderna af en processuel försummelse uti ett mål icke kunna sträckas till en annan rättstvist. (Se Gönner II: 440.) — De som ej kunna skrifva sina namn, utan endast rita sina bomärken, kunna dermed ej fulleligen bindas, såframt dokumentets authenticitet ej genom vittnen eller annorledes styrkes. Jfr. 15: 4. RB.; Landt. Instr. den 20. Apr. 1725; Kongl. Förordn. den 22. Nov. 1749.

b) Genom vittnen, deder edligen intyga, att urkundens föregifna utfärdare i deras närvaro underskrifvit eller låtit underskrifva densamma, hvilken intygans verkan icke beror på vittnenas försannthållande, utan af deras på sinnlig åskådning grundade erfarenhet angående sjelfva underskrifningens faktum. Om vittnena sjelfva tecknat sina namn under dokumentet, så är det nog att de vid dess företeende erkänna "sin hand," för att urkunden skall anses såsom äkta. Men hafva desse icke varit tillstädes då skriftens utfärdare försett den med sin namnteckning, utan endast utom rätta hört dennes medgifvande derom, så medför deras utsago icke fullt bevis om dokumentets äkthet.

c) Genom jemförelse emellan stilen uti det omtvistade dokumentet samt den föregifne utfärdarens vanliga handstil, hvilket bevisningsmedels verkan hvilar på det antagande, att två hvarandra fullkomligt lika handskrifter hafva en och samma författare. Men ehuru dess användande fulleligen berättigas af den absolut säkra erfarenhetssats, att på jorden icke kunna finnas tvenne personer, som skrifva fullkomligen lika, så måste dock vid en sådan jemförelse den största uppmärksamhet och försigtighet iakttagas. "Ty huru ofta kunna icke personer ur samma skrifskola hafva i det närmaste lika handskrifter? huru lätt kan icke den skrifvande, förutseende en sådan komparation, förändra och förställa sin stil? huru många menniskor innehafva icke den farliga konsten, att efterapa fremmande handskrifter?" De omständigheter, som härvid böra afses, äro, att det dokument, hvarmed den omtvistade urkunden skall jemföras, verkeligen blifvit skrifvet af den föregifna författarens hand, och samtidigt med detsamma ("non ita scribit juvenis robustus, ac senex et forte tremens, sæpe autem et languor hoc facit." Nov. 63); att skrifmaterialierna äro så likartade som möjligt o. s. v. Framför allt bör uppmärksamheten fästas vid de bokstäfver, drag och öfriga egendomligheter, i och genom hvilka något karakteristiskt röjer sig uti författarens stil. Romerska lagen fordrade att denna jemförelse skulle ske genom edsvurne sakkunnige, samt att såsom profskrift skulle användas endast en sådan, som antingen blifvit tillika underskrifven af tre vittnen, deder närvarit vid dess affattande, eller ock fram-

lemnats af produkten sjelf. (Se Heffter: Institutionen des römischen und teuschen Civil-Pocesses p. 217.) Äfven i Frankrike och åtskilliga andra länder sker denna "comparatio literarum" genom enkom dertill utsedde edsvurne Experter, hvilka ega vana och skicklighet uti ifrågavarande pröfningars verkställande (Lindblad: anf. st. p. 161.). Men enligt vår lag, som, med undantag af hvad 28: 6. och 39: 1. MB. stadga om läkare-besigtningar, icke nämner något om bevisning genom sakkunnige män, tillkommer det domaren att ex officio granska deras "beskaffenhet och richtighet" (17: 1. RB.), hvartill naturligtvis äfven hör handstilarnes jemförelse. Detta utesluter dock för ingen del domarens rättighet att, der så erfordras, infordra sakkunniges utlåtande. (Se nya Civillagförslaget vid k. 25. RB.)

d) Genom andra "bindande liknelser och omständigheter", t. ex. att skrifmaterialerna, som begagnats vid skriftens affattande, befunnits uti den angifna personens värjo vid den tidpunkt dokumentet uppsattes o. m. d. (Lindblad anf. st.)

Dessa sistnämnda bevismedel äro dock icke af den kraft, att de tillfyllest styrka afhandlingens authenticitet. De kunna på sin höjd medföra halft bevis, som i nödfall måste suppleras

e) genom produktens åläggande att edeligen styrka sitt förnekande, hvarom gäller hvad lagen i allmänhet stadgar angående sjelfsins ed. Flere utländska lagar tillstädja i thy fall producenten att styrka

sitt påstående om urkundens äkthet genom fyllnadsed, men detta stadgande är fullkomligt fremmande för svenska processen, som endast i tre särskilda fall (Jfr. 5: 1. ÄB; 9: 1, 2. BB; 17: 2. RB.) tillåter denna ed. Om nu skriftens authenticitet genom dessa medel styrkes, så bötar produkten," som talat inför Rätta thet han visste osant vara", enligt 14: 8. RB., hvilket lagrum äfven bör tillämpas om producenten stödt sin talan på ett dokument, hvars falskhet han bevisligen förut känt. Den som uppsåtligen förfalskar dylika skrifter, dömmes enligt 8: 3. MB. Uti sjörättssaker bötar den, som blifvit öfvertygad om att han, emot bättre vett, nekat sin hand och förskrifning, lika stor summa, som enligt den förnekade skriften bordt erläggas. Jfr. kap. 9. §. 4. Skipm. B. Sjölagen.

4:o Ett dokuments *giltighet* är något helt annat än dess authenticitet, ty det kan väl hafva den sednare egenskapen men likväl helt och hållet sakna den förra, ehuru satsen icke gäller omvändt. Så kan det t. ex. vara fullkomligen säkert, att A. upprättat ett skriftligt testamente, men detsamma likväl frånkännas allt vitsord d. v. s. förklaras odugligt till bevismedel på den grund, att den föreskrifna formen ej blifvit iakttagen. All utredning angående en urkunds authenticitet är naturligtvis fullkomligt öfverflödig, i fall den saknar de öfriga egenskaperna för sin giltighet. Dessa ogiltighetsgrunder kunna härröra antingen af omständigheterna vid dess tillkomst, dess form, eller innehåll. I förstnämnde hänseende är ett dokument ogiltigt t. ex. om det blifvit utfärdadt af en min-

2

derårig, omyndig eller annan obehörig person, eller af en, som blifvit "tvungen eller trugad, lockad eller förledd" att densamma utgifva. Jfr. 4: 3. UB. samt Kongl. Förordn. d. 28. Juni 1798. §. 1, hvilka lagrum väl egenteligen afse reverser och borgesförbindelser, men likväl böra hafva en ännu vidsträktare tillämpning på enskilda afhandlingar i allmänhet, såtillvida som det synes åligga endast utfärdare af förstnämnda ensidiga förbindelser, att vid betalningsäfventyr, genast eller sist, "inom nästa sex veckor hos Domaren eller Konungens Befallningshafvande therå (nemligen tvånget eller bedrägeriet) tala". Utfärdare af öfriga dokumenter torde således vara berättigade att, utan afseende å någon viss preskriptionstid, göra invänning derom, att ett dylikt tvång eller svek gifvit upphof åt urkunden. Denna åsigt synes äfven bäst öfverensstämma med den allmänna andan i vår kriminal-lagstiftning, enligt hvilken någon preskription icke gäller i afseende å brott, som innefatta något slags bedrägeri; och såsom sådant måste väl producentens förfarande härvid betraktas. Stadgandet af en viss tid för reversutgifvare i thy fall måste alltså betraktas såsom ett undantag, föranledt af sagde förbindelsers egendomliga beskaffenhet. I sammanhang härmed synes lämpligt att påpeka det misstag Schrewelius (Lärob. i Sv. Civ. Proc. p. 322) begår, då han säger: "I sådant fall (nemligen om produkten inom sex veckor efter skuldebrefvets utgifvande behörigen anmält, att han blifvit dertill tvungen eller förledd) måste innehållets riktighet *af käranden* på annat sätt *bevisas*." Ty hela bevisningsskyldigheten åligger

härvid produkten, som, medgifvande urkundens authenticitet, gör invänning om dess ogiltighet, på grund af ett brottsligt beteende å producentens sida. Detta följer ej mindre af den allmänna rättssatsen, att hvar och en presumeras vara oskyldig och hafva handlat redligt, ända till dess motsatsen bevisas, än af 4: 3. UB., der det heter: "säger någor (här produkten) at han blifvit tvungen, eller trugad, lockad, eller förledd, att gifva skuldebref ut, och hafver han therå talt, inom nästa sex veckor hos Domaren, eller Konungens Befalningshafvande, *bjuder ock skjäl och vitne för sig;* tå förvises saken till Domaren." Jfr. 2. mom. 17: 33. RB. — Ogiltigt i afseende å formen är t. ex. det abalienationsbref angående fast egendom, som ej blifvit undertecknadt af tvenne goda män såsom vittnen etc., samt med hänseende till innehållet, om det t. ex. beträffar annans jord, hvaröfver produkten ej haft någon dispositionsrätt.

5:o Måste ett dokument, som är afskrift eller transsumt, *öfverensstämma med sitt original,* för att kunna tjena till bevismedel. Öfvertygelsen derom, att förhållandet verkeligen är sådant, kan naturligtvis ej tillförlitligen vinnas på annat sätt, än genom kopians jemförelse med dess hufvudskrift. Denna undersökning kan anställas antingen utom Rätta ("alla afskrifter af the bevis, som företes, skola — — behörigen styrkte vara, at the med sjelfva hufvudskrifterna i alt lika äro" 14: 4. RB.) eller inför Rätta ("och böra äntå hufvudskrifterna visas upp" ibid.) Intygandet om sålunda befunnen öfverensstämmelse sker vanligen genom ett derom å det afskrifna

exemplaret tecknadt bevis *). Är dokumentet offentligt, meddelas denna bekräftelse af Domare eller andre offentlige Embetsmän, såsom Notarier, Aktuarier, Sekreterare, Arkivarier, i lagen sammanfattade under den gemensamma benämningen "Rättens Betjente", hvilka ex officio äro skyldiga att på begäran verkställa denna jemförelse. (Instr. för Camm. Coll. af den 11. Okt. 1734; Resol. på Städ. Besvär, af den 12. Dec. s. å.; Kongl. Förkl. af den 18. Jan. 1748; Exec. Förordn. af den 23. Maj 1733.) En sålunda af vederbörande Embets- eller Tjensteman vidimerad afskrift är, ej mindre än sjelfva det påtecknade beviset, att betraktas såsom en offentlig urkund (Jfr. Instr. f. Camm. Coll. 1734. §. 31; 9. k. 2. §. Skipm. B. Sjöl.) likaväl som konceptskriften, och ehuruväl den ej eger fullt samma vitsord som den sistnämnde, så måste den dock betraktas såsom riktig, ända till dess motsatsen bevisas. Huru detta skall ådagaläggas kan synas tvifvelaktigt. Af ordalagen uti 14: 4. RB., som i allmän-

*) Den tekniska benämningen härföre är Vidimation, som härrör deraf, att ett sådant intygande vanligen skedde genom orden: "concordare vidi", "vidimus", tecknade under dokumenterna, hvilka ursprungligen författades på latin. Uttrycket Fidimation, som stundom äfven användes beträffande afskrifter af offentliga dokumenter, anser Colling vara detsamma som vidimation, endast uttaladt med Tysk pronunciation, men med skäl anmärker Schrewelius, att det bättre härledes af orden: "in fidem", "in fidem protocolli", hvarmed Notarier ännu i denna dag pläga bestyrka protokollers riktighet. Jfr. Colling: De Vidimatione. Lund 1762. p. 3. Schrew. Lärob. i Civ. Proc. p. 324.

het gäller om vidimation ej mindre af offentliga än privata urkunder, ville det vid första ögonblicket synas, att den, som betviflar det en vederbörligen vidimerad afskrift af ett offentligt dokument öfverensstämmer med originalurkunden, vore berättigad att fordra det domstolars och andra verks protokolls- och domböcker skola framtes till jemförelses anställande. Men vid närmare öfvervägande skall man dock finna att lagstiftarens mening icke rimligtvis kunnat vara sådan. Ty utom det att ett misstroendevotum genom en sådan föreskrift gåfves Embetsmännens redlighet och ordentlighet, så skulle densamma i de flesta fall leda till de största omgångar och vidlyftigheter, samt i flere händelser vara rent af omöjlig att efterkomma. Ofta händer ju att ett dokument, som tillkommit vid en Rätt, presteras såsom bevismedel vid en annan, och huru vore det väl i thy fall ens tänkbart, att den förra Domstolen skulle kunna skicka sina konceptdomböcker till den andra? Det enda medel, hvilket den, som påstår eller förmodar att en dylik afskrift är felaktig eller bristfällig, kan tillgripa, är, att begära en ny afskrift af koncept-domboken, och dermed jemföra den förut tillhandsvarande. Om det då befinnes, att de begge exemplaren af den offentliga handlingen icke öfverensstämma, "så lärer," såsom Lindblad (anf. st. p. 172) anmärker, "den häraf uppkomna villrådighet icke lämpligen kunna undanrödjas annorledes, än genom anmälan af förhållandet hos det verk, hvarifrån de olika afskrifterna af samma handling blifvit utfärdade, och genom samma verks intyg om riktigheten af det ena

eller andra exemplaret." Samma trovärdighet, beträffande afskriftens riktighet, måste äfven tillerkännas behöriga kopior af sådane enskilda dokumenter, som finnas införda uti offentliga Embetsverks domböcker och protokoller, af hvilka de utgöra en om också endast yttre beståndsdel. Se 4: 10. JB., som förmår: "Nu kunna jordabref förderfvas eller förloras; äge tå härads eller stadsens dombok vitsord, och gifve Häradshöfding eller Borgmästare och Råd nytt bref therå", hvilket lagrum väl egenteligen afser åtkomsthandlingar till fast egendom, men tvifvelsutan bör utsträckas till dylika handlingar i gemen. Märke man dock härvid noga, att denna vidimation endast och allenast bestyrker kopieringens riktighet, d. v. s. att dokumentet är så eller så affattadt i protokollet, men för ingen del innebär att originalet till den i domboken afskrifna urkunden är öfverensstämmande med det verkeliga förhållandet.

Angående afskrifter af privata urkunder, som vilja begagnas såsom bevismedel, stadgar lagen, att de "skola anten af 1:o Rättens Betjente, eller 2:o andra trovärdiga män styrkte vara" (14: 4. RB.) Det förra vidimationsättet användes nästan uteslutande endast med sådane privatskrifter, som förut äro intagne uti offentliga protokoller, och gäller derom hvad ofvanföre blifvit sagdt. Har vidimationen skett genom andra trovärdige män, så äro följande omständigheter att märka. Först och främst måste de vara åtminstone två, samt innehafva alla de egenskaper, som enligt lag (17: 7. RR.) i allmänhet erfordras af vittnen. Detta följer ej mindre af sakens na-

tur, än af 17: 26. RB., som bjuder:" skrifteligit vitnesbörd äge ej vitsord, utan parterne å båda sidor hålla thet gildt, eller thet besvurit varder." Häraf inses klarligen, att s. k. authentisk vidimation icke gäller, d. v. s. att den person, som skrifvit original-urkunden, icke kan bestyrka afskriftens öfverensstämmelse dermed, ty ett sådant intyg vore i sjelfva verket intet annat, än ett vittnesbörd öfver riktigheten af författarens eget åtgörande. Vidare faller det af sig sjelf, att dylika vittnen måste kunna såväl skrifva, som läsa skrifvet, samt, om dokumentet är skrifvet på annat språk, förstå detsamma. Härtill kommer ännu, att vidimationen bör hafva skett af begge vittnena på en gång. Deremot är det icke nödvändigt, att de, såsom Colling (De Vid. pgg. 8. 7), utan att bjuda skäl för sitt påstående, yrkar, skola tillhöra det manliga könet, ehuru lagen på det anförda stället, såsom ofta är fallet, för korthetens skull använder endast ordet män. Ty här bortfalla alla de mer eller mindre grundade skäl, som pläga anföras för qvinnors uteslutande från vittnesmål vid vissa vigtigare tillfällen. För att vara duglig till att jemföra en afskrift med dess original, erfordras nemligen icke, såsom vid bevittnandet af åtskilliga rättsärenders afslutande, någon särskild insigt eller vana uti affärslifvet, utan endast uppmärksamhet och vanligt menniskoförstånd. Härvidlag gäller väl Calonii yttrande att: "så långt lagens mening och grund sträcka sig, endast så långt skola dess stadganden tagas." — Hvad innehållet af dessa vittnens utsago beträffar, så måste det styrka ej mindre 1:o att det påtecknade intyget tillkommit i lag-

lig ordning, än 2:o att dess innehåll är öfverensstämmande med sanningen, ("att afskrifterna i allt äro lika med hufvudskrifterna" 14: 4. RB.) I förstnämnde hänseende måste deras vittnesmål naturligtvis tillerkännas fullt vitsord, emedan de edeligen intyga ett faktum, som ingen bättre än de sjelfva kunna känna. Men i afseende å den andra punkten eger deras utsago ofta mindre tillförlitlighet. Huru lätt kan det icke hända, att originalet innehåller raderingar, öfverskrifningar o. s. v., hvilka icke synas uti afskrifterna: att tvetydiga och otydliga ord blifvit oriktigt deschiffrerade: att ord eller till och med hela meningar med eller utan uppsåt af afskrifvaren blifvit utelemnade? allt omständigheter som lätt undgå en i saken oinvigd och ointresserad persons uppmärksamhet. Isynnerhet kunna sistnämnde felaktigheter inträffa med transsumter, "så att just det, som är uteslutet, vid målets afgörande är af största vigt." Vid sådant förhållande inser man utan svårighet det välbetänkta uti lagens stadgande, att, om än afskriftens likhet med hufvudhandlingen genom vittnen blifvit styrkt, den sistnämnde likväl "b ö r v i s a s u p, t h e r R ä t t e n e l l e r v e d e r p a r t e n t h e t ä s k a r," på det Domaren må vara i tillfälle att "noga pröfva thess beskaffenhet och richtighet, så ock hvad vitsord och verkan then i saken äger." (17: 1. RB.) Men äfven ur en annan synpunkt är det nödvändigt, att endast domstolen bör ega ifrågavarande pröfningsrätt. Det är nemligen möjligt att den afhandling, hvaraf den af vittnena bestyrkta afskriften blifvit tagen, i sjelfva verket icke är något original, utan endast en felaktig afskrift, eller ett

helt och hållet falskt dokument. I sådant fall kan det rätta förhållandet naturligtvis icke annorlunda pröfvas, än genom framhafvande af det förmenta originalet, samt examinerandet af de vittnen, som undertecknat detsamma. — Sedan denna uppvisning och jemförelse skett, och dervid befunnits, att afskriften "i allt" öfverensstämmer med originalet, så är den förra att sjelf betraktas såsom hufvudskrift, och eger såsom sådan full trovärdighet. Lika vitsord anser Colling (De fide Instr. p. 15.) äfven böra tilläggas af trovärdiga män bestyrkta afskrifter för det fall att originalet icke kan företes, emedan det förkommit. Häruti instämmer Fick, med den upplysning, att denna åsigt blifvit af praxis vedertagen. (Se: De Probat. per Instr. p. 12: "exempla, ubi concordantiam eorum cum authentico testati fuerint viri fide digni, recepta praxi, vim qvoqve probandi habere solent.") Men praxis må säga hvad den vill, så är dock säkert, att ett sådant antagande icke har något rotfäste i vår lag, *) utan fast-

*) Fick åberopar härvid en Kongl. Förordn. af den 20. Dec. 1732, hvilken vi dock icke lyckats påfinna, samt ett Kongl. Br. af den 23. Nov. 1694. (Schmed. p. 13. 92), som dock endast innehåller, att tvister om Sämje- och Stadge-hemmans, samt Stubbe-rättighets vilkor böra af Häradsrätterna hänskjutas till Kammar-Collegii afgörande, emedan Domaren af brist på nödiga dokumenter ej kunde pröfva sådane ärender, deder lämpligare handhades af berörde Collegium, som uti Kammar-arkivet hade tillgång till "handlingar och år ifrån år uppsatta trovärdiga annotationer, hvaraf den bästa efterrättelse kunde hemtas."

mer tvärt strider emot dess klara stadgande uti 14: 4. RB. (Jfr. Camm. Coll. Univ. den 5. Okt. 1748; Sv. Hofr. Univ. den 12. Maj 1749, samt den 2. Aug. 1750). Äfven ur lagstiftnings-synpunkt är den åsigt, att en original-urkund skulle kunna ersättas genom en vidimerad afskrift, förkastlig, hvilket redan den minsta eftertanke bör säga. Ty om så vore fallet, skulle t. ex. en producent, som känner eller befarar att afskriften är felaktig, samt fruktar att blifva ålagd att förete hufvud-handlingen, ej behöfva annat än förstöra den sistnämnda, för att slippa ur allt bryderi och förskaffa en falsk afskrift karakteren af original-dokument. Likaså skulle en bedräglig borgenär, som afvetat det gäldenären förstört eller förlorat ett redan qvitteradt skuldebref, för andra gången kunna göra sig betald genom företeende af en behörigen vidimerad kopia af förskrifningen etc. Hvilket för rättvisan äfventyrligt oskick härigenom kunde uppkomma, säger sig sjelf. Men ehuru sålunda bestyrkta afskrifter, ifall originalerna ej kunna företes, icke medföra samma bevisning, som de sistnämnda, emot den, som bestrider deras riktighet, så följer dock deraf för ingen del, att de sakna all kraft och verkan. De äro fastmer äfven i thy fall ganska vigtiga bevismedel, ehuru de måste understödas af ytterligare bevisning för åstadkommande af full juridisk visshet derom, att deras innehåll verkligen öfverstämmer med det sanna förhållandet. *) Endast i det fall synes full auktoritet tillkomma dylika afskrifter, om de äro

*) Jfr. Martin: Lehrb. des gem. bürgerl. Proz. p. 349. Puffendorf III. obs. 110.

mycket gamla, isynnerhet om de öfverensstämma med uti offentliga arkiver förvarade kopior samt öfriga omständigheter och egendomsförhållanden. Såsom motiver härföre gälla, dels svårigheten eller omöjligheten att bevisa deras äkthet, dels den presumtion, att deras felaktigheter, i fall sådane förefunnits, under tidernas längd skulle hafva blifvit upptäckta, dels den rubbning och osäkerhet uti egande och besittningsrätten, som blefve följden, ifall dem frånsades vitsord. — Slutligen anmärkes att, när afskrifter ingifvas, böra de, såframt derpå skall dömmas, vara skrifna på stempladt papper af föreskrifven valör, eller dermed belagde, hvilket äfven måste vara styrkt angående deras originaler. Charta Sig. Förordn. 1842.

III) Offentliga urkunders beviskraft.

Redan uti det föregående har blifvit anmärkt, att till begreppet af offentliga urkunder höra följande omständigheter: *a*) att de äro utfärdade af offentlig embetsman *b*) inom gränsorna af hans embetsmyndighet, samt *c*) uti föreskrifven form. För öfrigt kunna de vara af många olika slag. För större redighets skull kan man hänföra dem till följande hufvudklasser:

1:o *Diplomer* d. v. s. af Regenten eller offentlig auktoritet till vederbörandes efterrättelse utfärdade skrifter, hvilka utgöra ett slags partikulära lagar. Hit höra Kejserliga reskripter, universaler, privilegier, lejdebref, burbref, bevis öfver upptagen eller nedsatt rå, fastebref,

skattebref m. m. (Jfr. 4: 1, 2; 13: 1. JB; 3: 1. HB; 3: 5. RB; Reg. Form. 1720. §. 2; Instr. för Reg. Skr. 15. Febr. 1733. §. 1; för Kammar-Coll. den 11. Okt. 1734. §. 20; för Landsh. den 4. Nov. 1734. m. fl. st.)

2:o *Protokoller,* ("Rättegångshandlingar," "Minnes-Tänke- och Dom-böcker", "Syne-instrumenter m. fl.) d. v. s. skriftliga berättelser öfver det, som mundtligen eller skriftligen blifvit anfördt, eller annars tilldragit sig inför Domstol eller annan offentlig myndighet, hvilka dokumenter, försedda med vederbörliga insegel och underskrifter till framtida upplysning, samt "allmän nytta och rättelse," böra förvaras uti Domstolarnes samt Embetsverkens arkiver. (Jfr. 2: 6. RB; 4: 10. JB; Reg. Form. 1540; Plakat af Gripsholm den 9. Jan. 1549; Kongl. Förordn. ang. Rätteg. vid Domkap. den 11. Febr. 1687. §. 20; Sv. Hofr. Br. till Underdom. den 13. Jan. 1715; Kongl. Förordn. den 27. Maj 1730. §. 4; Sv. Hofr. Br. den 14. Apr. 1735; Sv. Hofr. Univ. den 21. Juni 1738. samt Kongl. Förordn. den 10. Nov. s. å.) Dessa urkunder ega full trovärdighet, ty uppstår tvist om tillgången inför Domstol," hafve Rätten vitsord att säga, hvad taladt och svaradt var." 14: 6. RB. Och gör det härvid ingen skilnad, ehvad Rättens ordförande, någon af dess ledamöter, en lagligen konstituerad notarie, eller annan, efter behag antagen, memorialist fört protokollet, emedan, vid uppkommen fråga om dettas riktighet, Domaren icke behöfver åberopa sig på protokollistens bevittnande (Kongl. Br. den 11. Juni 1688. §. 6), hvilket vore både "fåfängt och oanständigt." Icke ens någon af Rättens ledamöter kan intyga domboks orik-

tighet, i fall han icke genast, då ärendet förevarit, deremot anfört sina påminnelser. (Jfr. Kongl. Res. på Allm. Besv. den 11. Nov. 1686. §. 7; 23: 2. RB.), hvartill motivet är, att man ej kan lita på den persons utsago, som tegat då han kunnat och bordt tala. Utaf ordalagen uti siståberopade Resol., jfrd. med 14: 6. RB., ville det vid första ögonblicket synas, som skulle dombokens tillförlitlighet bero deraf, huruvida memorialprotokollet blifvit uppläst för parterne. Men vid närmare öfvervägande skall man dock finna, att förhållandet för ingen del är sådant. 14: 6. RB. innehåller nemligen, att protokollet måste för parterne uppläsas, endast i de fall, att de "sjelfve thet äska" eller "Rätten thet nödigt finner." Inträffar nu ingendera och uppläses protokollet till följe deraf icke, så beröfvar denna omständighet alldeles icke domboken dess vitsord.

3:o *Kyrkoböcker,* till hvilka man plägar räkna, icke blott *a*) Anteckningarne öfver födde, vigde och döde, samt *b*) Husförhörs- och *c*) Kommunion-böckerne, utan äfven *d*) Förteckningarne öfver Kyrkans inventarier, *e*) Räkenskaperna öfver kyrko- ock fattig-kassorna (summarisk räkenskaps-, specialräknings- och utlånings-bok), samt *f*) Lazaretts- och Kollekt-böckerna. Men huru vigtiga bevismedel dessa kyrkliga handlingar, som regulariter affattas af församlingens kyrkoherde eller hans vikarie (Jfr. 24. k. §. 8. §. K. L.), än äro, så kan dem dock ej tillerkännas samma absoluta vitsord, som tillkommer diplomer och protokoller. Den obetydliga kontroll, under hvilken Presterskapet står, i afseende å kyrkoböckernas hållande, är redan ett tillräckligt motiv dertill, att mot-

bevisning emot desamma bör tillåtas. — Till denna klass kunna äfven Socknestämmo-protokoller hänföras *), med så mycket större skäl, som Kongl. Resol. på Prest. Besv. den 6. Juni 1739. §. 9. föreskrifver, att: "vederbörande Befalnings-hafvande ej böra på något sätt hindra, eller söka ifrån värckställighet afböya, hvad församlingarne uti sine allmänna socknestämmor frivilligt och enhälligt beslutit, utan böra de i stället vederbörligen befrämja et sådant fattadt beslut til sin rätta värckställighet." Jfr. Prest. Priv. 1723. §. 93.

4:o *Kronones och andra allmänna Räkenskaper* samt dertill hörande andra handlingar. Jfr. 8: 1, 2. MB. Härunder inbegripas alla de af vederbörande tjenstemän å embetets vägnar affattade dokumenter, angående statens samt derinom existerande kommuners och öfriga administrativa samfälligheters egendom, intrader och utgifter. Sådane urkunder äro t. ex. Jordaböcker, Landsböcker, Mantals-längder, Tull-specialier, m. fl. Dessa dokumenter ega väl i allmänhet full beviskraft; dock är denna icke af den absoluta beskaffenhet, att den skall utestänga all rättighet till motbevisning. Billigheten deraf inses lätt. Ty huru lätt kunna icke ibland den oändliga mängd namn, siffror och data, dylika böcker innehålla, misstag inflyta oaktadt all ospard möda och uppmärksamhet af vederbörande Embetsmän? Samma motiv bör väl härvid gälla, som för rättssatsen: "missräkning är ingen betalning."

---

*) Se Försl. till Kyrkolag för Finland. H:fors 1845. p. 114.

5:o *Diarier*, hvarmed förrtås korta och summariska anteckningar, som vid Embetsverken göras för åtskilliga ändamål, hufvudsakligen för ordningens, kontrollens och bättre minnes skull. De äro af mångahanda slag, t. ex. Sessions-diarier, Bref-diarier, Diarier öfver inkomna mål och vidtagna åtgärder m. m. (Jfr. Instr. för Landsh. den 4. Nov. 1734. §. 44; för Kammar-Colleg. den 11. Okt. s. å. §. 26; för Exekutorer den 26. Juni 1720. §. 6; Kongl. Förordn. till befrämjande af Lagarnes behöriga Värckställighet den 12. Nov. 1766. §. 6) Till denna klass kan man äfven hänföra Stämningslängder och Expeditionslistor.

6:o *Påteckningar*, skrifna uppå enskilda dokumenter, såsom bevis öfver att de varit föremål för någon embetsåtgärd t. ex. Uppbuds- och Intecknings-bevis (7: 1. RB.), intyg öfver att testamente blifvit för domaren företedt m. m. Några författare kalla sådane handlingar *blandade*, och betrakta dem såsom en medelklass emellan offentliga och privata urkunder. Men de bestå, såsom Schrewelius anmärker *), af tvenne särs[illegible] nemligen ett offentligt och ett enskildt.

7:o *Vittnesbörd* öfver personers frejd och öfriga qvalifikationer, t. ex. prestbevis, flyttningsbevis, tjenstebevis, akademiska vittnesbörd m. m.

8:o *Notarii Publici* och *Mäklares intyg*, beträffande sådane rättsärender emellan enskilda personer, som an-

*) Civ. Proc p. 315. Jfr. Bang och Larsen: Systematisk framstilling af den danske Procesmaaden. D. 2. p. 46.

komma på deras embetsåtgärd, t. ex. växelprotester, mäklareattester. Hos oss innehålla de endast "tiden när ärendet sig tilldragit; rummet, hvarest det skett; sättet, huru det försiggått, äfvensom hvad taladt och svaradt är." Enligt vår lag ega dessa skrifter full beviskraft, när de äro af bemälde embetsmän och tvenne andre trovärdige vittnen underskrifne samt med sigill bekräftade. (Jfr. Sv. Hofr. Br. den 14. Dec. 1690; Kongl. Förordn. den 20. Okt. 1698; kap. 9. Skipm. B. Sjöl.; Mäkl. Ordn. den 6. Juli 1720; Kongl. Förordn. den 19. Dec. 1734 §. 1).

I brist på nämnde embetsmän uppfyllas deras åligganden af Stadssekreteraren, eller andre af Borgmästaren utsedde gode och förståndige män *).

9:o *Behörigen fastställda kartor.* Uti 1734 års lag omnämnas ej dessa vigtiga bevismedel, men uti de tid efter annan för Landtmätare meddelade instruktionerna och reglementen lemnas derom noggranna föreskrifter. Redan 1688. års instruktion anbefaller bemälde Embetsmän, att upprätta geometriska kartor och dertill hörande beskrifningar öfver lägenheterna. Men som vårdslöshet och okunnighet dervid ofta röjdes, såg Regeringen sig föranlåten att uti den derpå följande Landtmäteri-instruktionen af den 20. April 1725. förnya sina påminnelser angående Landtmätares skyldighet, att sorgfälligt beflita sig om de nödvändiga kunskaperna och "ett rätt

*) Jfr. Nehrm. Inl. till Proc. Civ. §. 10. Schrewelius: Civ. Proc. p. 314. Fick: De Probationibus per Instr. §. 5. pgg. 12—15.

handalag", jemte noggrann uppmärksamhet vid dylika kartors affattande. Derjemte föreskrefs (§. 9.), att dessa urkunder, "innan de kunna vara gällande, böra *vid ordinarie Tingen af vederbörande Häradshöfdinge och Tingsrätt med Häradets Sigill verificeras*", hvarefter ett behörigen underskrifvet exemplar skulle till Landtmäterikontoret inlefvereras. Och må ingen åtskilnad vara emellan konceptet och den renoverade kartan. Sedermera uppkom vid Domstolarne ofta fråga om, hvad vitsord tillkomme de före år 1725 utfärdade kartorna, hvilka icke blifvit på det derutinnan anbefallda sätt stadfästade. Vid i anledning häraf förefallen meningsolikhet har Kongl. Maj:t uti Resolution på Prestersk. Besv. den 23. Dec. 1747 §. 9. förklarat: "angående de gamla öfver Presteborden, efter 1688 års Landtmäteri-Instruction inrättade, men ej, til följe af 1725 års Instruktion, vid Tingen uppviste, och af Domaren påskrifne, Geometriska Chartor; Så böra vederbörande Domare, vid förekommande ägo-tvister, noga pröfva, huruvida någon pålitlig efterrättelse af dessa Chartor kan erhållas, och de för fullt Domskäl gälla, när inge mera giltiga bevis emot dem uptes kunna." Då Presterskapet nio år derefter inlemnade en underdånig ansökan om närmare förklaring öfver berörde Resolution, fann Kongl. Maj:t betänkeligt, att derom annorlunda förordna, än redan der utsatt var i anseende till skiljaktiga omständigheter, som dervid kunna förekomma, dem Domaren efter merbemälte Resolutions innehåll noga skulle pröfva. Kongl. Res. den 17. Sept.

1756 (Jusleen p. 442.) Att dessa förklaringar gällde icke blott prestebolen, utan äfven annan jord inses af Kongl. Res. på Allm. Besv. den 21. Jan. 1748. §. 10. samt Kongl. Br. af den 10. Dec. 1779 (Ugglas p. 180.) hvilket sistnämnde ordagrant upprepar ofvanintagne 1747 års författning. — Af dessa Resolutioner jemförde med §.§. 62. och 69. uti Kongl. Förordn. den 12. Aug. 1783. framgår klarligen, att dessa äldre kartor gälla endast då såsom fullt Domskäl, *när inga mera giltiga bevis deremot kunna anföras*, men att behörigen fastställda kartor ega fullt vitsord, så att *ingen mot-bevisning kan tillåtas,* den der åsyftade att upphäfva eller förminska kartans bevisningskraft i högre eller mindre grad.

Med ofvanpåpekade inskränkningar gäller i allmänhet den sats, att offentliga urkunder medföra full bevisning för och emot hvar och en person, hvars rättsförhållanden de angå. (Jfr. Kongl. Res. på Adl. Besv. 1680 § 23; Kongl. Br. den 23. Nov. 1694; 4: 10. JB.) Motivet härtill ligger ej allenast uti den omständighet, att de äro upprättade af edsvurne Embetsmän, hvilka äro enkom derför tillsatte, samt förthy måste supponeras ega både förmåga och vilja att affatta handlingarne i enlighet med rätta förhållandet, utan äfven deruti, att de hållas under noggrann vård uti allmänna förvaringsrum, arkiver, så att förfalskning svårligen borde kunna komma i fråga. (Se t. ex. 2: 7; och 3: 5. RB; Landsh. Instr. 1734. § 5; Kongl. Res. på Adelns Besv. 1664 § 13; Resol. på Allm. Besv. den 11. Nov. 1686 § 7.) På en sådan säkerhet syftar äfven föreskriften om underdomstolars

domböckers insändande till öfverrätter, det stora ansvaret för dylika skrifters förfalskning m. m. Vid kollegialverken handhafves uppsigten öfver arkiverna och vården om handlingarne (acta) vanligtvis af edsvurne embetsmän, arkivarier och aktuarier, deder ega ansvara för att de ej förkomma eller annoledes förloras. (Jfr. Kongl. Mts. Förord. den 27. April 1695; Cancelli Collegii Åtvarn. den 10. Juli 1706; Kongl. Förordn. den 20. Mars 1735.) Begär någon afskrift derifrån, så får sådant ej förvägras. (Kongl. Res. på Adelns Besv. 1672. §. 17; Kongl. Br. den 13. Jan. 1685; 4: 10. JB.) Dock eger arkivarien ej utgifva den "utan Rättens eller Praesidis vetskap." (Rätteg. Proc. 1615. art. 13; Kongl. Förodn. ang. Rätteg. vid Dom-Cap. 1687. §. 13; Kongl. Br. till Sv: Hofr. den 9. April 1689.) Äro concept-protokollerna genom våda eller annorlunda förlorade, och kunna de ej samlas utur de utgifna extrakterna, äger Rättens bevittnande fullt vitsord. (Arg. kap. 11. JB. LL; 29. kap. Rådst. B. St. L.; 14: 6. RB.)

Stundom åberopas dokumenter, som blifvit utfärdade af utländsk auktoritet. För att sådane skola ega någon beviskraft, erfordras det producenten behörigen styrker, att de äro affattade af behörig person, samt ega den form, som är föreskrifven i den stat, hvarest den tillkommit. Denna utredning kan ej vinnas på annat sätt, än genom medverkan af finsk konsul på den utländska orten. Är urkunden affattad på främmande språk, måste den vara åtföljd af en behörigen styrkt svensk eller finsk öfversättning, ty något annat språk än dessa får icke be-

gagnas vid våra Embetsverk. För verkställande af dylika öfversättningar från Ryskan äro särskilda translatorer anställda.

IV) Privata urkunders beviskraft i allmänhet.

Vanligtvis uppställes såsom allmän regel i afseende å privata urkunders beviskraft den grundsats, att de kunna begagnas såsom bevismedel endast emot utfärdaren och hans rättsinnehafvare, men icke emot tredje person (contra tertium), med hänseende till hvilken de voro att betraktas såsom obeedigade vittnesmål *). Men denna åsigt är grundfalsk och härrör af ett förvirradt begrepp om detta bevismedels egentliga natur. Dels har man nemligen förbisett den väsendtliga skilnaden emellan sådane urkunder, som angå en åtagen förpliktelse, samt dem hvilka innebära ett vittnesmål; dels har man, ehuru utgående från den riktiga princip, att de förstnämnde i sjelfva verket ej innehålla annat än bevis på ett af utfärdaren gifvet erkännande, icke gjort sig klart reda för naturen af det egna erkännandet såsom

*) Äfven den åsigt har blifvit yttrad, att ett företedt dokument ej kan tala till producentens nackdel, "men thet konstgrep, som utländske Practici recommendera, och på många ställen tillåtes, att then sig på en skrift åberopar, bör påstå, att then endast *in passibus utilibus* gälla skall, är hos oss aldeles fåfängt." Nehrm. Civ. Proc. p. 256. Grolman kallar med skäl en sådan åsigt "lächerlich."

bevismedel. Detta förhållande har en Tysk rättstänkare på ett särdeles skarpsinnigt sätt ådagalagt uti en grundlig afhandling *), ur hvilken vi låna följande:

"Liksom ett erkännande väsendtligen förutsätter den afsigt att vilja medgifva ett faktum till egen nackdel, så erfordrar ett skriftligt vittnesmål begreppsenligt nödvändigt utfärdarens intention att derigenom till en annan persons fördel eller nackdel styrka sanningen af en sak. Det, som till sitt ursprung begreppsenligt var ett erkännande, kan derför alldrig blifva ett vittnesmål, liksom öfverhufvud en sak, som engång är förhanden med alla för dess existens egendomliga beståndsdelar, icke kan upphöra att finnas till, utan en total förstöring af dessa beståndsdelar, samt än mindre förvandlas uti något kontradiktoriskt motsatt. Genom ett skriftligt erkännande af ifrågavarande art hade utfärdaren direkte den afsigt att åstadkomma ett fullständigt bevismedel emot sig sjelf beträffande det faktiska förhandenvarandet af ett rättsförhållande, på det att domaren derigenom genast kunde erhålla en öfvertygelse om detta faktum, ifall utfärdaren framdeles ville förneka detsamma. På denna afsigt är det skriftliga erkännandets trovärdighet och giltighet såsom bevismedel bygdt; det är denna afsigt, som grundar domarens öfvertygelse; och — om nu en sådan ur-

*) Versuch über die Natur des Beweises durch Urkunden, insonderheit über die Beweiskraft schriftlicher Aufsätze gegen Andere, als den Aussteller. Von Wachenhusen zu Güstrow. inf. i Arch. für die Civ Pr. B. XIII. H. 2, nr. 12. p. 215.

kund kommer för domaren af annan anledning, än den man vid urkundens affattande tänktt sig, — hvad har då skett för att förvandla den till något annat, än den ursprungligen var, och derigenom försvaga eller helt och hållet förstöra den kraft, på grund af hvilken dess inre egenskap öfvertygar domaren? Att anledningen till dokumentets begagnande icke är densamma, som man från början tänkt sig, eller att det, som ursprungligen var ämnadt till ett bevis emot utfärdaren, nu blir ett bevis emot en annan, kan icke fråntaga det sin kraft; ty då det är ingenting annat, än just utfärdarens afsigt vid den tid erkännandet skriftligen affattades, nemligen att gifva uppkomst åt ett bevismedel emot honom sjelf, som skall grunda domarens öfvertygelse, så är det en likgiltig omständighet om en efter denna tid inträffad händelse annorlunda gestaltar de ursprungliga förhållandena och förändrar personerna."

Redan vid öfvervägandet af dessa enkla grunder inser man skefheten i den åsigt, att dylika urkunder ej kunna tjena till bevis emot tredje man, men ännu skarpare framstår den vid skärskådandet af de skäl, på hvilka man plägar grunda denna uppfattning.

1:o Har man härvid tillämpat den till obligationsrätten hörande allmänna rättsregeln: "res inter alios actæ aliis non praejudicant," samt demonstrerat sålunda: en urkund, hvarigenom A afslutar ett rättsärende med B, är för C en "res inter alios acta," och till följd deraf icke

bevisande emot honom *). Detta argument synes vid första påseendet vara absolut bindande, men vid närmare öfvervägande skall det dock befinnas vara alltför svagt, såsom hvilande på en förvexling af tvenne väsendtligen skilda saker. Man har nemligen härvidlag förblandat en urkunds förbindande, obligerande, kraft med dess beviskraft. Sanningen af den anförda grundsatsen: "res inter alios actæ aliis non praejudicant," ("hvar eger sin sak ensam böta, och ej annans lott förverka,") är nemligen obestridlig, men den innebär ej annat, än att en rättshandling emellan tvenne personer grundar en obligation endast emellan kontrahenterna. Deraf följer för ingen del, att den saknar kraft att bevisa den verkliga existensen af det faktum, som den angår. Om A, på grund af ett emellan honom och B afslutadt skriftligt kontrakt, kärar emot C i afseende å utbekommande af ett ting, så förpliktas den sistnämnde visserligen icke dertill genom den urkund, som A åberopar såsom stöd för sin bättre rätt; men detta hindrar för ingen del, att ju det presterade dokumentet, om det föröfrigt är behörigen qvalificeradt, äger full beviskraft och öfvertygar domaren om kärandens bättre rätt, så länge C icke genom motbevisning kan ådagalägga sin lika stora eller ännu större rättighet till tinget.

2:o Såsom den andra hufvudgrunden dertill, att dylika dokumenter icke gälla såsom bevis emot tredje

*) Se Gönner: Hand. D. 2. Nr. 46. §§. 17. och 18. Struben: Rechtl. Bed. D. 5. nr. 48.

man, anföres, att, ifall förhållandet vore sådant, dokumenter angående aftal träffade mellan A och B lätt kunde af dem eller annan intresserad person affattas till C:s nackdel. Men detta skäl står på ännu svagare grund. Ty enligt allmänt gällande grundsatser presumeras hvarje urkund till sitt ursprung vara oförfalskad, så att hvar och en som bestrider denna dess egenskap, måste bevisa, att den är falsk. En förmyndare, som afger en af qvittenser styrkt redogörelse för sin förvaltning, måste väl, ifall pupillen sådant yrkar, bevisa, att qvittenserna verkligen äro autentiska, d. v. s. att de äro utfärdade af den, som uppges såsom deras utfärdare. Men om producenten styrkt detta, så behöfver han ej ådagalägga, att de icke till sitt ursprung äro mer eller mindre förfalskade, fingerade eller postdaterade. Påstår produkten sådant, åligger bevisningsskyldigheten honom ensam. Ty blotta möjligheten, att de grunda sig på ett bedrägeri, (t. ex. att en person, varande i maskopi med förmyndaren, lemnat ett qvitto, utan att hafva presterat något till pupillens förmon ländande,) blotta möjligheten, säga vi med Wachenhusen, berättigar och innehåller i och för sig icke någon grund för misstanken derom. En dylik af B åt A gifven qvittens medför alltså full bevisning emot C.

Vid öfvervägande af allt detta, finner man lätt, att en privaturkund eger beviskraft äfven emot tredje man i följande tvenne fall:

A) Om den ursprungligen innehåller ett verkeligt erkännande, d. v. s. om det deruti såsom sannt betygade

faktum länder till nackdel för utfärdaren, som utgifvit densamma uti den uttryckeliga afsigt, att den måtte tjena till en framdeles möjligtvis nödig bevisning emot honom. Sådant är förhållandet, om dokumentet är ett erkännande antingen utaf en af utfärdaren emot innehafvaren åtagen förbindelse, eller upplösning af en utfärdaren på grund deraf tillkommande rättighet, eller också utaf en utfärdaren förut tillkommande rättighets öfverflyttande på innehafvaren. Urkundens beviskraft hvilar härvid på den inre trovärdigheten af det egna erkännandet såsom sådant, hvilken trovärdighet åter understödes af den förnuftsgrund, att man icke kan antaga det en förnuftig och fri menniska lemnar ett bevis öfver ett för honom sjelf oförmånligt förhållande, så framt detta icke är öfverensstämmande med sanningen.

B) Om det ej är fråga om dokumentets innehåll, utan endast om dess yttre egenskaper, angående hvilka domaren öfvertygar sig genom sinnlig åskådning. A har t. ex. genom ett ordentligt köpebref sålt sin fasta egendom åt B, samt sedermera, utan dennes vetskap och begifvande, genom en dylik afhandling åt C, som äfven satt sig i besittning af egendomen. Om då B söker förpligta C att till hans ego och besittning afstå densamma, så beror frågans afgörande af köpebrefvens datum. Och kan tvert emot lagens uttryckeliga stadgande (4: 4. JB.) något afseende icke fästas vid C:s påstående, att det af B företedda köpebrefvet emot honom saknar beviskraft, emedan det rörde en "res inter alios acta," fastmer medför det full bevisning emot honom, såframt det för öf-

rigt har sådane egenskaper som af en dylik urkund erfordras *).

Såsom ofvanföre anmärkts, har vår lag aldrig visat någon synnerlig förkärlek för skriftliga bevisnings medel, i följd hvaraf den också i allmänhet lemnat de enskilde fri rättighet att efter behag afsluta sine rättsärender mundtligen eller skriftligen. Men vid vissa aftal och handlingar har lagstiftaren ansett det äfventyrligt att låta bevisningen bero af kontrahenters och vittnens osäkra minne och ännu osäkrare lifstid, tillfälligheten af deras ärlighet, och mera dylikt, samt förthy föreskrifvit, att de ovilkorligen skola ske skriftligen och med iakttagande af en viss form. De fall der sådant i allmänna lagen föreskrifves, äro följande:

1:o Vid afslutande af äktenskapsförord. "Ej måge sådane förord gälla, utan *goda män* vitna, at the förr vigseln gjorde äro; och the sedan *intecknas* å nästa Ting, och i staden straxt efter vigslen." 8: 1. GB. Jfr. §. §. 2. 3. ibid. Inteckningen förutsätter naturligtvis skriftlig affattning. 7. RB.

2:o Vid hustrus medgifvande till abalienation af hennes odaljord, om det ej lemnas mundtligen inför Rätta. "Mannen hafve ej makt hustruns fasta gods — — — bortskifta, förpanta eller sälja — — — utan han ther til hafver hennes frivilliga ja och *under-*

*) Jfr. den not p. 41. citerade afhandling, hvarifrån vår framställning om privaturkunders beviskraft emot tredje man hufvudsakligen blifvit hemtad.

skrift, i *tvänne goda mäns* närvaro, eller hon för Rätten thet munteliga tillstår." 11: 1. GB.

3:o Vid medgifts och hemföljds gifvande. "Gifver fader eller moder — — hemföljd i jord, hus, eller lösören — — *tekne thet up,* — — tage och *qvittobref* therå. "16: 1. GB. Emellertid äro skriftliga handlingar icke de enda bevismedel deröfver, att hemföljd verkeligen blifvit gifven, utan kan sådant äfven genom andra bevis styrkas, såsom inses af nästföljande §.: "nu fins hvarken uptekning, eller qvittobref, ej eller annat bevis, och är likväl hemföljd gifven; bäre åter til skiftes, med svornom ede." Schrewelius anser "tvifvel underkastadt" huruvida föräldrars uppteckning af i hemföljd gifna lösören ensam bör gälla som (fullt?) bevis emot hemföljdtagaren, ifall denne ej utgifvit qvittobref. Denna fråga måste besvaras med ett absolut nej. Ty ett sådant medgifvande skulle kränka den allmänna processuella grundsatsen, att ensidiga afhandlingar icke bevisa till förmån för utfärdaren och emot produkten, utom i de undantagsfall lagen sådant uttryckligen medgifvit, och sådant är härvidlag för ingen del fallet. Icke heller gifva ordalagen uti 16: 2. GB., såsom bemälde författare synes mena, någon anledning till ett jakande svar på frågan; än mindre kan ett sådant vinnas genom vädjande till auktoriteten af de Danska lagarne, hvilka, i afseende å bevisning genom urkunder, äro de Svenska väsendtligen olika.

4:o Vid egendomens uppgifvande efter död person. Härom stadgar 9: 1. ÄB. att det åligger

den eller dem, som vid dödsfallet omhänderhafva boet, att riktigt uti arfvingarnes närvaro uppgifva och låta noga uppteckna allt, som der befinnes, samt derefter underskrifva bouppteckningsinstrumentet med edlig förpliktelse, att ej något med vilja och vetskap är doldt och utelemnadt. Öfver denna uppteckning, som verkställes af tvenne eller flere redlige män, hvilka i stad böra utses af Borgmästare och Råd, upprättas ett ordentligt instrument, som skall underskrifvas både af dem, som uppgifvit boet och förrättningsmännen, de förstnämnde med edlig förpliktelse, att ej något med vilja och vetskap är doldt och utelemnadt, hvilket dessutom, der så fordras, bör med liflig ed besannas. Af detta instrument skall en öppen eller förseglad afskrift ingifvas inom en månad derefter eller vid nästa ting (9: 4. ÄB.), på det att, ifall originalet förkommer, surrogat derför skall vara att tillgå.

5:o Vid arfvingars öfverenskommelse att lefva samman i bo oskifto. "Åsämjas arfvingar att lefva i bo oskifto samman — — — tå skall *skriftliga* upsättas, med hvad vilkor the sig therom förent, och *twänne vitnen* thet underskrifva." 11: 1. ÄB. Att denna föreskrift dock ej är ovilkorlig och utesluter annan bevisning, inses af de följande orden uti anförda lagrum, som förmå, att om arfvingarne försumma att låta skriftligen affatta och bevittna berörde aftal, de likväl kunna "eljest lagliga visa the vilkor," som vid dess afslutande betingats. Endast i fall någon af arfvingarne är omyn-

dig, synes detta stadgande ovilkorligen böra iakttagas och någon annan bevisning då ej tillåtas.

6:o Vid arfskiften, hvarom det heter uti 12: 11. ÄB: "alla arfskiften skola *underskrifvas* af arfvingarna, eller theras ombudsmän, så ock af the *goda män*, som delningen bivistat hafva."

7:o Vid abalienationen af fast egendom. "Köp, skifte och gåfva (af jord, hus och grund, å landet och i staden) skola *skriftliga* ske med *tvägge manna* vitne." 1: 2. JB. Deremot är det alldeles icke nödvändigt, att, såsom praxis vill, arrende-kontrakter affattas skrifteligen. Ty oberäknadt ett enda fall ("Tager man up hemman som öde ligger; ther äger husbonde gifva landbo *bref* å then frihet, som han therföre njuta skall 16: 9. JB.), beror giltigheten och bevisningen af dylika aftal för ingen del af den skriftliga formens iakttagande. En helt annan sak är, att de måste skriftligen uppsättas, i fall arrendatorn, i enlighet med Kongl. Förordn. af den 13. Juni 1800, vill låta inteckna kontraktet, för att göra den derpå grundade nyttjo-rätten gällande emot tredje man:

8:o Vid förpantning af fast egendom. Detta inses ej mindre af 9: 1. JB., som förmår, att panten skall "lösas åter efter *förskrifning*," samt att den, i fall sådant ej sker, bör *lagfaras*, hvartill naturligtvis jemlikt 4. 1. JB. erfordras skriftlig afhandling, än af 9: 8. ibid., som bjuder, att aftal om införsel bör göras *med vittnen*, samt att bördeman äger lösa långifvaren ut, om han "håller låntagaren the vilkor, som i *pantbrefvet* tingade äro."

9:o **Vid uppdrag att försälja eller annorlunda afhända annans fasta egendom.** Härom förmår 10: 1. JB: "Ingen hafve våld at sälja, förbyta, eller förpanta annans mans jord, hus eller tomt, utan han hafver hans öppna *bref* — — — ther til."

8:o **Vid bolagskontrakts ingående.** "Vil man med annan bolag lägga, och drifva handel samman; tå skal afhandling derom *skriftliga* ske, och alle the vilkor tydeliga nämnas, som betingade varda" 15: 1. HB. Här gäller dock detsamma, som ofvanföre blifvit nämndt om arfvingars öfverenskommelse att lefva samman i bo oskifto, nemligen att detta stadgande ej utesluter annan bevisning angående de bolagsmännen emellan träffade vilkoren. Såsom det anförda lagrummet utvisar, erfordras icke några vittnen vid dessa kontrakter.

10:o **Vid befullmäktigande att utföra andras rättegångar,** hvarom 15: 4. RB. stadgar: "Ej må någor kära eller svara för annan, innan han anten munteliga inför Rätta af Sakägaren ther til förordnad är, eller viser hans öppna *bref* therom, med insegel. Kan hufvudman sjelf ej skrifva; bör fullmachten med trovärdiga *vitnen* styrkt vara." Af detta ställe inses klarligen, att vittnen ej behöfvas, ifall hufvudmannen sjelf underskrifvit densamma och försett den med sitt insegel. Finnas åter vittnen, är det sistnämnda bekräftelsetecknet öfverflödigt, eller åtminstone icke ovilkorligen nödvändigt. Se 1807 års lagsamling vid 16: 4. RB. I behörig form afslutade dokumenter angående aftal, som ovilkorligen böra ske skriftligen, medföra full bevisning beträffande de deruti

upptagna vilkoren. Men deremot hafva olika meningar varit rådande derom, huruvida något afseende kan fästas vid ena kontrahentens bevisning, att flere vilkor betingats, än de som afhandlingen befinnes innehålla. Men då lagen uttryckeligen uti 11: 1. ÄB., 1: 1. JB., samt 15: 1. HB. förmår, att "alla the vilkor skola uti afhandlingen tydeliga nämnas, som betingade varda," så måste man väl deraf sluta, att en sådan bevisning icke medför någon kraft och verkan, samt förthy icke heller i allmänhet bör tillåtas. Denna åsigt synes äfven hafva gjort sig gällande i praxis, såsom inses af Schmidts Juridiska Arkiv, D. 2. pgg. 69—72, der ett mål finnes infördt, hvilket vi, såsom bevis på Domstolarnes meningsolikhet i frågan, här i korthet vilje recitera.

A yrkade i stämning till Häradsrätten att af B utbekomma 1000 Rdr. Rgs., dem han, vid den 17. Juli 1820 träffadt köpslut om hemmanet Trensum, skall förbnndit sig till A betala.

Häradsrätten meddelade häröfver det utslag, att som *genom afhörde vittnens berättelser* vore utredt, det A, nämnde dag vid försäljningen af berörde hemman till B, såsom köpevilkor uttryckligen förbehållit, hvad B å sin sida utfäst, att A i allo skulle vara befriad från skyldigheten att godtgöra den köpeskillingsfordran C hade i hemmanet innestående, för hvilken fordran B åtagit sig att i A:s ställe ansvara, utan att räntberäkning derå blifvit ifrågastäld, eller, på sätt af köpebrefvet inhemtats, något afdrag derför finge ega rum å de 666 Rdr. 32 sk. B:co, hvilka, såsom svarande

emot värdet af de hemmanet åtföljande inventarier jemte gröda, B utfäst utöfver den köpeskilling, som C af A för samma hemman sig betingat, och hvilka 666 Rdr. 32 sk., derå B utgifvit serskildt skuldebref, som sedermera förkommit, således skulle såsom ren vinst eller behållning A tillfalla; samt enär å den omständighet som B, till grund för sitt påstående att få beräkna sig till godo ränta å C:s fordran, hufvudsakligen åberopat, nemligen att olika betalningsterminer funnos utsatte i de köpeafhandlingar, hvilka C och A efter hvarannan utfärdat, något afseende icke kunde fästas, helst denna skiljaktighet uppenbarligen tillkommit af okunnighet hos A. och författaren af Bs erhållna köpebref, samt varit mot handelsaftalet stridande, förklarade Häradsrätten B icke vara berättigad till ersättning eller afdrag för upplupne räntan å Cs fordran, utan ålades i stället B vid utmätnings tvång, att genast till A med 6 proc:s. ränta från den 29. Sept. 1820. utbetala hvad som af de fordrade 666 Rdr. 32. sk. B:co kunde finnas återstå, sedan B, efter upprättad behörig liqvid, fått sig qvittningsvis till godo beräkna de uti hans till Häradsrätten ingifna räkning upptagna och med behöriga qvittenser styrkta utbetalningar.

Lagmans-Rätten deremot ansåg de vid köpeafhandlingen den 17. Juli 1820 upptagna vilkor böra lända köpare och säljare till efterrättelse, och i följd deraf *de aftal eller muntliga beting, hvilka icke blifvit i köpebrefvet upptagne, ej medföra någon förbindande verkan*, hvadan Lagmans Rätten sålunda ändrade Häradsrättens utslag, att då B på de bestämda afbetalningsdagarne

fullständigt erlade till C den utfästa summan, intill dess C åtnjutit 5500 Rdr. Rgs, komme återstoden på hela köpeskillingen att A till godo beräknas, med afdrag likväl af den qvittning Häradsrätten godkänt; dock egde B att af denna behållning afliqvidera räntan till C, i fall den borde beräknas från andra än de i A:s salubref bestämda afbetalningsdagar.

Kongl. Hofrätten, som antog de skäl Häradsrätten åberopat, fastställde det utslag Häradsrätten meddelat; hvarefter slutligen Kongl. M:t, uti Dom af den 21. Januari 1823, med upphäfvande af Hofrättens Dom, gillat och fastställt Lagmansrättens i saken fattade beslut.

En annan härmed nära sammanhängande fråga är den, huruvida, angående sådana aftal, som böra ske skriftligen, annan bevisning kan föras, i fall urkunderna äro förlorade. Äfven härutinnan hafva bestämdt stridiga åsigter yppat sig i praxis, såsom inses bland annat af ett uti Schmidts Juridiska Arkiv B. 2. pgg. 56—69 reciteradt mål, hvilket, ehuru särdeles upplysande, utrymmet förbjuder oss att här införa. Vi hänvisa derföre läsaren till berörde arbete, samt anföra endast Justitierådet Smidts yttrande uti detsamma.

"Enligt stadgandet i 1: 2. JB. erfordras *skriftelig* handling för antagande af blotta *tillvaron* af ett aftal om fast egendom. Der denna handling ej finnes, måste man således förutsätta, att intet aftal egt rum. Att godkänna vittnen såsom bevis å ett faktum, hvars existence först fordrar skriftelig handling och, ifall det be-

strides, dessutom vittnen att bestyrka handlingen, torde icke vara förenligt med lagens bestämdt uttryckta bokstaf, eller lagens grund, som ostridigt varit, att icke låta ett så vigtigt aftal, som det om öfverlåtelse af egande rätt till fastighet och vilkoren dervid, endast bero af vittnens mindre trogna minne eller mer och mindre fullständigt fattade åsigt af kontrahenternes ömsesidiga öfverensstämmelse. Skulle vittnens blotta intyg, utan handlingens förevisande, gälla, så borde detta väl ännu mer vara fallet, då handlingen kan presteras, äfven om de afsågo förhållanden eller vilkor, som i handlingen ej voro uttryckte; men med fastställande häraf vore den säkerhet helt och hållet förlorad, som med lagbudet åsyftats. Medgifves åter, att vittnens intyg ej få sträcka sig utöfver den skrifteliga handlingens innehåll, och att hvad de derutöfver omfatta icke är bevisande till förändring af aftalet, sådant det blifvit skrifteligen uppfattadt, så torde den slutsats vara antaglig, att dessa intyg ännu mindre bevisa, då den skriftliga afhandlingen ej finnas. Godkännes detta, så måste följden blifva, att vilkoren, på hvilka aftalet sig grundar, icke äro förbindande mot ena kontrahenten, om än med vittnen styrkes, att andra kontrahenten fullgjort hvad i aftalet blifvit bestämdt för dess förbindande egenskap emot den förra. Utan skriftelig handling, intet aftal, utan aftal, ingen förbindelse. — — — Det enda tillfälle, att bevisning genom vittnen synes böra tillåtas, är det, då handlingen af olyckshändelse eller annorledes förkommit, utan dens vilja, hvars rätt handlingen rörer, eller att

den blifvit obrukbar; men den, som af handlingen vill sig begagna, måste bevisa detta förhållande, innan honom må tillåtas att styrka aftalet genom vittnen."

Den här framställde åsigten, som fullkomligt synes öfverensstämma med nugällande lag, finnes äfven klart uttalad i Lagförslaget för Civila mål 21: 4. RB., der det heter: "I de fall, der lagen stadgar att handling skrifteligen upprättas skall, vare, ty förutan, bevisning ej tillåten. Gitter någon visa, att sådan handling af olyckshändelse, eller eljest utan hans uppsåt, förkommit eller fel fått; då må han sin rätt *annorledes* styrka." (Jfr. Motiv. p. 309.)

Huru detta "annorledes" skall ske, derom kunna icke några särskilta föreskrifter gifvas, utan böra härvid tillämpas de principer vår lag i allmänhet innehåller angående tillständiga bevismedel. En klar följd häraf är, att fyllnadsed icke kan producenten tillåtas, såsom Nehrman och f. d. Lagkomitén förmenat. Enligt den Romerskt- Tyska processen är det visserligen så, men med vår nu gällande Rättegångsordning ("Med ed kan man svara, och ej kära 17: 34. RB. Jfr. 37. Domareregeln.) låter en sådan åsigt sig ej förena. Äfven ur lagstiftnings synpunkt kunna många välgrundade skäl deremot anföras.

Utom ofvanberörde aftal, för hvilka den skrifteliga formen är ovilkorligen nödvändig, omnämnas uti allmänna lagen flere, angående hvilka det heter: "göre det med vitnen eller tage bref derå." Sådant är t. ex. fallet

med **förstäckning** (9: 1. HB); **pantsättning af lösören** (10: 1. HB); **depositum** (12: 1. HB); och **ombudskap** (18: 1. HB.) Dessa stadganden äro ej annat än admonitoriska bud eller kautelar-föreskrifter, gifna endast i afsigt att lemna kontrahenter upplysning eller råd angående de lämpligaste bevismedel i thy fall, samt innebära för ingen del, att kontrahenterne äro pligtige, att styrka sin rätt medelst vittnen eller skriftliga afhandlingar, vid förlust af sin talan, hvilket äfven kan ske genom användande af andra tillgängliga bevismedel. I öfverensstämmelse härmed bör äfven tolkas 1. §. uti Kongl. Förordn. af den 28. Juni 1798, som, till förekommande af missbruk, bjuder: "att alla skuldebref och löftesskrifter *böra,* om de för gällande skola anses, antingen *egenhändigt skrifvas och undertecknas* af den sådane utgifver, eller af endera, då flere skrifva dem under, eller ock bestyrkas af tvenne vittnen, hvilka på en gång varit tillstädes, och af hvilka den ena skall hafva skuldebrefvet eller löftesskriften skrifvit." Endast till testamentens bestyrkande duga inga andra bevisningsmedel, än vittnen eller skriftliga afhandlingar. Jfr. 17: 2. ÄB, som derhos utvisar att ett af testator egenhändigt skrifvet, men obevittnadt, testamente eger vitsord blott i det fall, att vittnen bevisligen ej varit att tillgå. Och bör härvid anmärkas, att hvarje tillägg uti en dylik skriftlig disposition bör särskildt bevittnas, liksom vore det ett särskildt testamente.

Vid pröfningen af privata urkunders innehåll kommer det hufvudsakligen an derpå, huruvida de böra

betraktas såsom: 1) ensidiga förfoganden, då deras inre beviskraft beror af den ensidiga viljoyttringens förbindande kraft, eller: 2) såsom erkännande, hvarvid den grundsats gäller, att de icke bevisa för, utan emot utfärdaren, eller också: 3) såsom vittnesmål, då de lagliga bestämningarne angående vittnes-bevis tillämpas. För öfrigt skall tolkningen utaf desamma ske efter ordalydelsen. Härom innehåller ett Kongl. M:ts Warningsbref till Svea Hofrät af den 7. Juli 1692: "Såsom alla Contrakter böra uttydas efther theras egenteliga lydelse och innehåld uti Bokstafven — — — så äre Wij föranlåtne Eder härmed i nåder påminna, thet I härefter Eder för sådane uttydningar öfver lagen til vara tagen, låtandes Eder angelägit vara, thet hvar och en af våre trogne undersåtare handhafves vid thet han uttryckeligen sig hafver förbundit til och icke igenom hvariehanda uttydningar någon oskyldigen belastas med thet han icke rätteligen bör svara före." (Schmedem. p. 1324). Jfr. Kongl. Br. den 5. Nov. 1694. (Schmed. p. 1387.) Instr. för Cammar-Coll. den 11. Okt. 1734 §. 3. (Mod. W. D. 2. p. 1037). Och gälla vid denna tolkning de vanliga hermeneutiska reglorna. (Jfr. Kongl. Br. till Sv. Hofr. den 17. Juli 1688.) Äro dokumenterna så dunkla och sig sjelfva motsägande, att deras innehåll ej med säkerhet kan utletas, så synes dem ej kunna lemnas något vitsord. (Jfr. 17: 1, 20. RB.)

Angående *privata brefs* vitsord finnes icke något annat uttryckeligt stadgande, än 4: 2. MB., enligt hvilket lagrum de gälla såsom bevis uti högmålssaker. Med skäl

har praxis ansett dylika skrifvelser, på detta undantag när, icke medföra bevisning uti kriminella mål *), hvilken mening äfven Svea Hofrätt uttryckeligen uttalat uti ett den 11. September 1794 afgifvet utlåtande **), i anledning af några emot densamma gjorda påminnelser Såsom skäl för denna mening har bemälde Rätt åberopat ett Kungabref af den 20. Oktober 1698, hvilket uti ett särskildt mål förklarat: ***)" Hvad vidkommer Commendanten Horns förfrågan, huruvida N. N. och N. N. måge undfå communication af det, som vice auditören Ladau uti ett dess privata bref om dem förmäler, — — så kan berörde bref (emedan det saknar bevisningskraft) icke tjena till communication." Ett ytterligare skäl för sin åsigt har Hofrätten funnit uti likheten emellan en förtrolig brefvexling och ett dylikt samtal emellan tvenne personer, hvarom det heter uti Kongl. Brefvet af den 24. April 1754, att," som hvarken lagen fordrar, att vitnen om sådant, som emellan fyra ögon sagdt blifvit, böra vitna, eller på sådane vitnesmål något afseende hafvas bör, eftersom eljest icke allenast all förtrolig samman-

---

*) Någongång hafva de dock gällt såsom bevis äfven uti injurie-mål. Se Kongl. Br. till Dorpts Hofr. den 8. Juni 1691. (Schmedem. p. 1307).

**) Tryckt uti Handlingarne rörande Armfeltska Högmålssaken p. 763.

***) Jfr. Kongl. Br. den 5. Dec. 1698 (uti Stjernm. Pol. och Oec. Förf. 5. D. p. 686.) samt det jemväl af Hofr. åberopade Kongl. Br. af den 15. Nov. 1698., hvilket vi ej lyckats påfinna.

lefnad och vänskap förstöras skulle, utan ock all säkerhet till lif, ära och egendom äfventyras, så får, hvad i dylika fall under fyra ögon talas, hvarken berättelsevis eller som skäl, i Dom eller Utslag införas." Mera tvifvelaktigt kan det synas, huruvida enskilta bref ega beviskraft uti civila mål, hvilken fråga dock synes böra i allmänhet jakande besvaras. Uti ett särskildt mål har Kongl. M:t, genom Dom af den 28. Nov. 1799 *) förklarat, att ofvanåberopade 1754 års bref, som blifvit utfärdadt i anledning af ett brottmål, icke kan, emot dess rätta afsigt och ändamål, vara lämpligt till civila tvister, hvaraf väl ex paritate rationis följer, att ej heller Kongl. Br. af den 20. Okt. 1698 härvid kan tillämpas. — Uti många mål, t. ex. handels-, växel- och sjörätts-tvister, äro dylika skrifvelser de vigtigaste bevismedel.

V) *Handelsböckers beviskraft.*

Redan den Romerska Rätten hyllade såsom allmän rättsregel: "qvaecunqve qvilibet pro se dixerit, aut scripserit, haec nihil ei prodesse, neqve creditoribus praejudicare, possunt." Nov. 48. c. 1. §. 1. Denna, af de flesta Europeiska lagar adopterade, grundsats, genomgår äfven den Svenska legislationen, och finnes uttryckeligen uttalad i k. 9. §. 1. Skipm. B. Sjöl., der det heter:" ensidiga skrifter, ther ey mehr än allenast en

*) Införd uti Flintbergs Lagfarenhets Bibliothek D. 4. p. 532.

underskrift är, böra icke hafva kraft något at bevisa, än allenast emot then, som them underskrifvit hafver." Emellertid lider denna regel åtskilliga högst vigtiga undantag, af hvilka det inflytelserikaste ligger uti det handelsböcker tillerkända vitsord, som består uti köpmännens rättighet att fordra, det uppteckningarne uti hans behörigen förda och inför domstol företedda handelsböcker skola anses såsom laga bevis, beträffande de saker som desamma angå. Huru och under hvilka förhållandens medverkan detta för Romerska Rätten helt och hållet okända undantagsstadgande först uppkommit inom handels-usansen, samt sedermera banat sig väg till praxis vid allmänna domstolarne, skola vi söka närmare utreda uti en annan uppsats, der skälen för och emot detsamma äfven komma att skärskådas. Här anmärkes endast, att dylika böckers beviskraft hufvudsakligen motiveras deraf, att de, enligt handels-yrkets egendomliga natur, måste betraktas såsom ett slags gemensamma urkunder. Sådant är åtminstone förhållandet, om de åberopas uti processer emellan köpmän, som lefvat uti affärsförbindelse med hvarandra, för hvilket fall det ifrågavarande privilegiet grundar sig på en sedan 1500-talet allmänt erkänd och vedertagen rättssed. "Det var," anmärker Nordström *), "från synpunkten af löpande räkning emellan borgenär och gäldenär, man härvid utgick, och förty skulle deraf ömsesidigt uppkommande fordringar, såsom grundade på gemensamt af hvardera förda böcker, derigenom anses

*) Ett och Annat om Handelsböckers Beviskraft p. 5.

bevisade emot hvarandra, och sålunda kunna blifva föremål för den betalningsact, som i handelsstil kallas incontration, eller qvittning af fordran mot fordran. Borgenär och gäldenär åtnjöto lika rättsförmån, och samma document skulle nu mera bevisa såväl för, som emot den, som åberopade det." Också kan man vid öfvervägande af de omständigheter, som äro egna för all handelsrörelse, icke undgå att inse det välgrundade deruti, att dessa böcker, som utgöra liksom den egentliga lifsluften för affärsväsendet, tillerkännes full beviskraft i afseende å handelsfordringar köpmän emellan. Ett sådant vitsord lemnas dem uttryckeligen i Österrikes, Preussens, Frankrikes och Hollands handels-lagar. Hvad vår lag beträffar, nämner den icke något särskildt om handelsböcker, som blifvit förda emellan köpmän inbördes, men praxis torde dock i fråga om dylika urkunders kraft och verkan nog allmänt hafva följt det öfriga Europas exempel. Åberopas dylika böcker emot icke-köpmän, så kunna naturligtvis icke samma grunder anföras för deras vitsord, utan ligger i thy fall motivet dertill dels uti den billighetsprincip, att borgenären icke bör blifva lidande derigenom, att han beviljat gäldenären en förmon eller anstånd med betalningen af de erhållna varorna, dels deruti, att dessa böckers riktighet måste ställas i sammanhang med och under kontrollen af borgenärens moralitet och köpmanna-ära. Den stora vigt handelsrörelsen har för staten gör, såsom Büsch träffande yttrar, dess idkare till ett slags offentliga personer, i hvilken

egenskap de äfven på sätt och vis åtnjuta ett offentligt berättigande.

Uti Sverige blef handelsböckernas ifrågavarande privilegium positivt fastställdt först genom 1734 års lag *), som derom förmår uti 17: 2. RB: "Beropar sig någor å böcker öfver handel och kiöpenskap, och finnas the innehålla både hvad borgadt och betaldt är, med dag och åhr, tå thet skedt, utan någon ändring; gitter ej vederparten visa ther fel i, eller at alt ej rätteliga upteknadt är, eller the omständigheter, som boken eller personen misstänkta giöra; gälle then för fullt bevis, ther han, som boken hållit, eller hålla låtit, then med ed sannar."

*) Att dessa böckers beviskraft emellertid af domstolarne erkändes redan under 1600-talet, inhemtas af Clas Rålambs Observ. Juris Pract. p. 83. hvarest det, med uppgift af skälen till en sådan praxis, heter: "Köpmäns Räkningar äro med en annan privat skrift icke aldeles at jemföra, uthan them kan skiäligen en halff probation til erkiännas, utaff fölliande skiäl. — Först, emedan som thet altijd är, och hafver varit ibland them en sed, at the sina vahror förtro Köparen uthan obligation, och förthenskull icke oskäligt, att man theras Räkning så myckit mera betror. För thet andra Räkning emedan uthi Kiöphandel dömes effter Uprichtigheet och bara Rättvijsan, och icke anses någon subtilitet aff Lagen och Rättegånger. — Såsom nu förthenskull tvenne halfve Bevijs eller semiplenæ probationes, när the tilhopa fogas, göra ett helt: alltså kan ock Köpmans räkning, ther hon med Ed blifver bekräfftat, göra ett fult bevijss."

Af detta korta men innehållsrika stadgande låta sig följande resultater härledas.

1:o Tillkommer denna förmon endast *köpmän*. Det vore dock, såsom Gönner erinrar, ett fåfängt bemödande att söka utforska och lagligen bestämma begreppet af en köpman. Ty icke affärernas storhet och betydlighet, utan sjelfva arten af köpenskapens bedrifvande utgöra det väsendtliga uti handelsmanna-ståndet. Ofta omsätter en värdshusvärd eller annan privat man vida större penningesummor än de flesta köpmän, och likväl ega hans affärsböcker, huru ordentligt de än må vara förda, ej det vitsord som tillkommer handelsmännens böcker. Det ges derföre intet annat medel, att i detta hänseende skilja emellan de trafikerandes olika befogenhet, än att staten bestämdt förklarar, hvilka denna förmon tillkommer och hvilka icke. Enligt vår lag är ifrågavarande bevisningsrätt inskränkt till dem, som lagligen äro berättigade att drifva handel såsom ett borgerligt yrke, till hvilkas antal äfven s. k. Handels-Borgare, Hökare och Viktualie-Handlande *) böra räknas, enligt Kejs. Förordningen af den 4. Aug. 1841. Åtskilliga utländska lagstiftningar hafva utsträckt ifrågavarande privilegium jemväl till dem, som drifva bergsbruk, fabrik, verkstad, eller annan till beredande eller

*) Med anledning deraf, att stämmor höjt sig äfven hos oss för landthandelns tillstädjande, må påpekas den ytterliga våda, som vore att befara, ifall dylika handlande berättigades att emot allmogen beediga sina böcker.

förädling af råa ämnen gjord inrättning. Så t. ex. den Svenska, hvilken genom tvenne särskilta Förordningar af den 10. Oktober 1810 och den 6. Oktober 1848 förklarat jemväl sistnämnde personer dertill berättigade. Äfven i Finland har man någongång sökt vindicera åt dylika varuförädlare en sådan befogenhet, samt såsom stöd derföre hufvudsakligen anfört, att det stridde hvarken emot lagens grund eller dess mening, att också de finge åtnjuta samma rättsförmon, emedan i allmänhet äfven deras rörelse nödvändigt förutsatte ordentlig bokföring. Denna åsigt, såvidt den rörer fabriker, manufakturer och bergsbruk, uttalades äfven af Nordström uti hans, den 20. Januari 1844 utgifna, afhandling om Handelsböckers Beviskraft. Men gälle de derunder lagda skäl såsom lagstiftningsgrunder hvad de kunna; säkert är att den motsatta tolkningen af 17: 2. RB. numera hos oss har stöd af positiv lag. Ty genom ett den 21. December sistsagde år gifvet Kejserligt Bref har i nåder blifvit förklaradt, att "hvad i 2. §. 17. kap. Rättegångs Balken stadgas rörande det vitsord, som tillkommer den, hvilken till bestyrkande af fordran för utborgade varor åberopar böcker öfver handel och köpenskap, må ej sträckas till varutillverkare eller förädlare, om ock desse öfver sin rörelse bok och räkning hålla eller hålla låta." Deremot hafva bokhandlare tillerkänts rättighet att beediga bokförda räkningar, såsom inses af Hans Kejserliga Majestäts den 5. December 1855 gifna Dom uti vädjade målet angående bokhandelsfirman J. C. Frenckell & Sons och Frenckellska bokhandelns i Åbo fordran uti aflidne

landskamreraren E. J. Grönlunds gäldbundna bo; uti hvilket mål såväl Rådstufvurätten i Åbo, som Åbo Hofrätt tillförene ansett fordringsägarnes räkningar obestyrkte och dem icke tillkomma det vitsord 2. §. 17. kap. RB. under vissa förbehåll tillerkänner handelsböcker, men H. K. Mt resolverat:

" — — Som bokhandlare, hvilka, på grund af erhållna privilegier, sådan handelsrörelse drifva, äro att hänföras till de näringsidkare 2. §. 17. k. RB. afser, och de af bokhandlarne J. C. Frenckell och J. W. Lillja för bolaget Frenckell & Son och Frenckellska bokhandeln i Åbo i konkursen bevakade fordringar stöda sig på förda böcker öfver utborgade bokhandelsartiklar; alltså, och då fel vid bokföringen icke påståtts hafva ägt rum, samt räkningarnes riktighet blifvit utan anmärkning med ed bekräftad; finner H. K. Maj:t berörde fordringar vara lagligen styrkta, och pröfvar förthy i nåder rättvist att, med upphäfvande af Hofrättens och Rådstufvurättens yttranden, hvad ifrågavarande fordringar angår, fastställa desamma till betalning *)".

2:o. Är denna beviskraft inskränkt till endast de *saker, som höra till den privilegierade handeln,* eller, som det heter, till dem hvilka röra "handel och köpenskap," hvarunder, enligt utländska lagar, vexel-transaktioner inbegripas, emedan de ega ett oupplösligt sammanhang med handelns offentliga berättigande. Vid andra affärer

*) Se Helsingfors Tidningar för den 22. Januari 1859. n:o 6.

anses köpmannen deremot handla icke i egenskap af handelsman, utan såsom en annan privat person. På grund deraf hafva ifrågavarande böcker icke beviskraft rörande penningeförsträckningar, dem köpmannen kan hafva lemnat och bokfört, eller andra aftal, som icke angå sjelfva handeln såsom sådan, hvars underhjelpande varit det enda motivet till ifrågavarande lagbud. Ett vigtigt prejudikat är i detta hänseende Högsta Domstolens Dom af den 8. December 1795. Men med denna inskränkning gälla handelsböcker såsom bevis ej blott i afseende å aftalets vilkor och fordrans grund, eller varornas qvantitet och qvalitet, utan äfven beträffande dess existens. Om derföre gäldenären förnekar att de honom påförda varor blifvit tagna på kredit, samt, utan att kunna leda det i bevis, påstår att han genast betalt dem kontant, så medför handelsboken juridisk visshet derom, att den antecknade utkrediteringen verkeligen försiggått, till följe hvaraf försigtigheten synes fordra att man, äfven vid kontant betalning, begär qvittens och förvarar det så länge handelsbokens beviskraft varar, emedan man eljest kan äfventyra att få betala de köpta varorna flere gånger. Dock är i hvad fall som helst motbevisning svaranden tillåten, ehuru densamma måste presteras innan käranden beedigat sin bok, såsom kan slutas af Kejs. Br. af den 12. Febr. 1814, som derhos berättigar svaranden att vädja emot Underrätts beslut, hvarigenom käranden in casu tillagts edgångsförmon.

3:o Måste boken vara *ordentligt förd,* hvartill hör att den innehåller gäldenärens namn, "hvad borgadt

och betaldt är" (debet och credit) i den ordning de skilda posterna blifvit lemnade, med "dag och år (datum) tå thet skedt," d. v. s. med andra ord, att boken skall utgöra en noggrann förteckning af de handelstransaktioner, hvarur rättigheter och skyldigheter för bokföraren uppstå. En hithörande fråga är den, huruvida bokens vitsord derigenom skulle upphäfvas, att bevisas kunde, det icke produkten sjelf, utan en annan person å hans vägnar, t. ex. en tjenare, emottagit de honom påförda varorna. Denna frågas besvarande beror i hvarje särskildt fall af förhållandet emellan produkten och emottagaren, hvarvid de grundsatser 18. kap. HB. innehåller angående ombudsmän böra tillämpas. Emellertid måste såsom allmän regel antagas, att bokens bevisande kraft emot den upptecknade gäldenären derigenom förminskas.

4:o Får boken icke visa spår af undergången *ändring*, vare sig genom utstrykningar, öfverskrifningar, rasurer, inflickade eller utrifna blad m. m.

5:o. Gäller såsom vilkor för *bokens* beviskraft, att den ej lemnar rum för *misstanke* om förfalskning. Sådant är fallet t. ex. om tomrum deruti blifvit lemnade, samt handels-poster deruti sedermera införda, om produkten debiterats för sådana varor, med hvilka producenten ej drifvit, eller egt rättighet att drifva handel, om ett på grund af densamma emot annan person anstäldt kraf befunnits ogrundadt, om sådane saker blifvit gäldenären påförda, som han aldrig plägat reqvirera, eller han bevisligen aldrig haft i sin värjo, om boken besväras af

felräkning, uteglömda inbetalningar, innehåller pro, men ej kontra m. m.

6:o. Skola icke heller "omständigheter" förekomma "som *personen* (producenten) misstänkt göra." Jfr. 1798 års Konkursstadga §. 5. mom. 2. Dessa omständigheter kunna vara af mångfaldig beskaffenhet. T., ex. om borgenären cederat bonis, samt liknelser förekomma det sådant skett genom hans egen vårdslöshet eller bedrägliga förhållande, om han blifvit förklarad ärelös eller förlustig medborgerligt förtroende. "Omständigheter, som göra personen misstänkt", yttrar sig Nordström, "öppna ett vidsträckt fält för vederpartens anmärkningar och domarens pröfning, då lagen ej fastställt, att endast förlust eller minskning af borgerlig ära efter dom eller bristande vittnesbärhet efter lag skola medföra denna påföljd, hvilken förty kan anses vara för handen, ej blott då svek, utan ock då uppenbar vårdslöshet uti affärernas skötande mot honom kan bevisas; och otvifvelaktigt synes vara, att om borgenären någon gång förut edeligen styrkt sin bok, men anteckningen i boken likväl sedan befunnits vara falsk med eller utan uppsåt, honom framdeles sådan edgång ej bör ombetros." Schrevelius uppkastar härvid den frågan, huruvida detta gäller endast handelsmannen sjelf, eller om afseende bör fästas äfven vid sådant, som gör bokföraren misstänkt. Lagen synes väl afse endast det första fallet, men det ligger dock i sakens natur och öfverensstämmer med ifrågavarande §:s anda och mening, att äfven de misstänkliga omständig-

heter, som tala emot bokföraren, härvid måste tagas i betraktande.

Utom dessa vilkor har blifvit föreskrifvet:

7:o Genom Kejserl. Manif. den 9. Apr. 1840. §.§. 1. 5., att alla handelsböcker skola föras i *ryskt silfvermynt*, utan hänvisning till annan myntsort i liqvid och betalning, såframt de skola giltiga anses och laga verkan medföra *); samt

8:o Genom Kejserl. Förordn. af den 8. Sept. 1842, att dessa böcker böra vara skrifna på *stämpladt papper* samt *inbundna* och *folierade*, äfvensom hvarje år vid stadens magistrat, eller den myndighet, som dess ställe företräder, företes och der *genomdragas* samt förses med *stadens sigill* och påteckning om *foliernas antal.* **)

Men äfven i fall handelsboken eger alla nu uppräknade egenskaper, medför den dock endast half bevisning, som, om den skall medföra någon verkan, af producenten måste suppleras genom fyllnadsed. "Gälle then för fullt bevis, ther han som boken hållit eller hålla låtit, then med ed besannar." Emot detta beneficium juris för borgenären, hvilket uppenbarligen

---

*) Jfr. Kongl. Mts. nådiga Kungörelse och Förordning, til befordrande af behörig stadga och säkerhet uti Rikets Mynt- och Penninge-väsende, af den 27. Nov. 1776. §. 4.

**) Den Franska Code de Commerce I, II. Art. 8—11. föreskrifver en officiel bladräkning och visering af handelsböckerna. Jfr. Nordström a. a. p. 8.

kränker den sunda rättssatsen "med ed kan man svara, men ej kära," hafva många grundade anmärkningar blifvit gjorda. Redan då förslaget till 1734 års lag hos ständerna granskades, påminte den utmärkta juristen Abrahamsson: "att boken ej borde gifvas det vitsord, att den fordrande tillätes göra juramentum suppletorium, utan svaranden i stället fällas till värjemålsed, helst det kunde hända, att käranden riktigt upptecknat hvad han utborgat, men förgätit anteckna det han i betalning erhållit; eller ock, att den ene har i sin bok antecknadt det han utborgat, men den andra uti sin bok hvad han derpå betalt" (Anm. till L. L. p. 558); men som ständerna ansågo 17: 2. RB. tydlig och klar samt öfverensstämmande med praxis, förblef berörde §. vid sin nuvarande lydelse (Se Nordstr. l. c. p. 4.) Sedermera har den Svenska lagkomiten energiskt yttrat sig emot kärandens edgångsförmon, samt deremot anfört, bland andra, följande särdeles talande skäl:

"De flesta tänkande och upplysta medborgare skola otvifvelagtigt inse, att en lag, som låter bevisningen af mål, hvilka röra en persons välfärd, ankomma helt och hållet på moraliteten hos hans vederpart, den der ensam har alla beneficia processus på sin sida och dessutom omedelbar nytta af målets utgång, ingalunda tillräckligen sörjt för den allmänna säkerheten. Om blott en enda medlem i samhället, genom detta rättegångssätt, blifvit lidande, det vill säga dömd att betala en skuld, den han aldrig gjort, skulle en sådan händelse ensam af lagstiftarens rättvisa kräfva förändring i den lag, som be-

redt och främjat hans oskyldiga lidande. — Grunden för den handlandes fordran, eller den skedda utlefvereringen af varan är ej ett förut bestyrkt faktum. Blotta anteckningen i boken, gjord af den handlande sjelf, eller af hans enskilda tjenare, är första beviset derom; att låta äfven det andra, eller fyllnaden i bevisningen, ankomma på samma person, är således ej öfverensstämmande med de principer, på hvilka fyllnadsed i andra fall blifvit medgifven eller godkänd". Härtill kommer ett ännu vigtigare argument, det nemligen, att boken ofta, vid den större handeln vanligen, föres icke af köpmannen sjelf, utan af hans betjente, i hvilket fall det naturligtvis vore förmonligare för rättssäkerheten om eden ginges af denne sistnämnde. Ty i de flesta fall kan köpmannen, utan att begå uppsåtlig mened, beediga en sålunda förd bok, då eden naturligtvis endast är en juramentum credulitatis deröfver, att hans biträden gjort anteckningarne utan slarf och svek. På grund af detta äfventyrliga förhållande, föreslog redan i medlet af sista seklet den för hämmande af vidlyftighet uti Utsöknings- och Rättegångsmål nedsatte s. k. Förkortnings-Komissionen, att såväl husbonden som bokhållaren borde med ed styrka bokens riktighet, och att, när endera af dem vore död, det på domarens bepröfvande borde ankomma, huruvida den andres ed skulle verka fullt bevis eller icke. Men detta år 1755 afgifna betänkande förföll utan att erhålla plats uti vår positiva lagstiftning, enligt hvilken, utan afseende å hvem som fört boken, endast "den som densamma hållit, eller hålla låtit", d. v. s. *husbonden* kan få

aflägga ifrågavarande ed. Detta öfverensstämmer äfven bäst med 17: 7. RB., som förbjuder enskilte tjenare att vittna uti saker, som deras husbonde röra. Åtskilliga författare hafva hyllat den åsigt att, ifall köpmannen är död då tvist uppkommer angående bokens riktighet, så skulle icke dess mindre den sistnämnda ega samma biviskraft, som den hade uti hans lifstid samt få besannas af enka eller arfvinge, som bästa kunskapen om boken hafver. Jfr. Nehrm. Inl. till Civ. Proc. pgg. 253, 254. §. 19., hvarest citeras ett Kungabref af den 19. November 1696, hvilket vi ej kunnat påfinna. Men då man betänker det köpmannen ej är skyldig att upplysa någon om sina handels-affärer, samt att hans rättsinnehafvare förty i de flesta fall utan några synnerliga samvets-skrupler kunna aflägga denna ed; då de ju, i saknad af bestämd kännedom om boken vidlådande felagtigheter, måste presumera densamma vara fri från sådane, så måste väl medgifvas, att en sådan utsträckning af ifrågavarande beneficium juris vore i högsta grad äfventyrlig för rättssäkerheten samt stridande emot all god rättegångs-ordning. Nordström synes derföre hafva träffat sanningen då han påstår den lagliga utvägen att fylla handels-bokens beviskraft vara afskuren i och med köpmannens död, emedan lagen ej för detta fall förbehållit arfvingarne rätt dertill. Det är väl sannt, att arfvingarne derigenom ofta kunna blifva lidande, men härvid gäller väl den Svenska lagkomissionens argumentation, att då det berott på köpmannen sjelf, att förskaffa sig, och åt arfvingarne efterlemna, giltiga bevis öfver ut-

borgningen af sina varor, eller att endast utelemna dem emot kontant betalning, så borde en dylik händelse, som, med iakttagande af större försigtighet, kunnat undvikas, ej anses vara så vigtig, att edgång derföre må käranderna tillstädjas, emot svarandernas bestridande. Mera öfverensstämmande med vår bevistheori vore det, att i sådan händelse ålägga den nekande gäldenären att med ed värja sig ifrån det emot honom på grund af handelsboken anstälda krafvet, hvilken föreskrift de Danska och Norska lagarne, strängt vidhållande regeln "med ed kan man svara, men ej kära," lemna äfven för det fall att handelsmannen eller hans bokhållare lefva. Äfven i Sverige har, hufvudsakligen på den grund att svaranden måste presumeras sjelf bäst veta om han tagit på kredit en honom påförd vara *), blifvit stadgadt genom Kongliga Förordningen af den 6. Okt. 1848. §. §. 1, 4., att det regulariter tillkommer svaranden att gå värjemålsed ifall tvist om handelsboks riktighet uppkommer, så framt han ej hellre vill öfverlåta åt producenten eller bokföraren,

*) "Då man, hvad parters edgång i tvistemål beträffar, måste i allmänhet antaga såsom gällande den grundsats, att sådan edgång bör tillåtas och kan åläggas en part, endast i afseende på hans egna personliga handlingar, såsom hvarom han kan presumeras äga full kännedom; blifver också denna lagens fordran med större visshet uppfylld, om edgång, i afseende på skuldfordringar, som ifrån varors utborgning härröra, öfverlemnas till svaranden, än om den uppdrages åt käranden." Motiv. till Civ. Lag-Försl. p. 314.

att fordringens riktighet edeligen sanna, eller och Rätten, i anseende till särskilda orsaker, finner skäl, att edgången åt de sistnämnde uppdraga, hvilka bestämningar, från hvad synpunkt man än må betrakta frågan, innebära en återgång till en rättvisare ståndpunkt. (Jfr. Schrew. Civ. Proc. p. 320. Nordstr. l. c. pgg. 6, 7.) Denna författning har nemligen i likhet med den Franska lagen träffat en lycklig medelväg, i det den icke ovilkorligen föreskrifvit hvilkendera af parterna, antingen producenten eller produkten, som edgång i thy fall bör åläggas, utan låtit detta bero af omständigheterna samt domstolens pröfning.

Men ehuru, såsom vi ofvanföre sett, handelsmannens efterlemnade rättsinnehafvare i allmänhet ej äro berättigade att genom ed styrka hans handelsböckers riktighet, så synes dock ett undantag härifrån böra göras vid konkurser, såsom kan slutas af 1798 års konkursstadga §. 8. mom. 4., der det heter: "dör borgenär förr, än hans fordran är med ed besannad, bör den som i hans rätt träder eden aflägga." Detta undantag motiveras af det egendomliga förhållandet vid konkursprocessen, der alla fordringars beedigande är absolut nödvändigt, en omständighet som äfven fulleligen berättigar det medgifvande, enligt hvilket vederbörande kamrerare å de allmänna kassornas vägnar ega beediga fordringar uti gäldenärernes till konkurs upplåtna bon. (Jfr. Instr. för Civ. St. Enke- och Pup.-Kassa; för Brandst. Bol. m. fl.)

Huru länge handelsbok eger ifrågavarande vitsord *), derom nämnas ej någonting särskildt uti allmänna lagen, som synes hafva uppehållit detsamma under den vanliga preskriptionstiden. Men Kongl. förordn. ang. vissa omst. uti Lagsöknings- och Utmätningsmål af den 28. Juni 1798 §. 2. har härom stadgat: "i betraktande deraf, at de fordringar, som härröra af borgade varor och efter räkning godtgöras, icke sällan blifva stridigheter underkastade, hvilket isynnerhet inträffar, enär sådane fordringar, såsom beroende på bevisning efter bok, längre tid stå obetalta, — förordnas, til befrämjande af både borgenärens och gäldenärens förmon och rätt, at räkning på borgade varor bör åtminstone hvarje år **) utskrifvas och gäldenären tillställas." I fall ett sådant meddelande uraktlåtits, eller ej skett inom den föreskrifna tiden, förlorar boken sin halfva beviskraft samt borgenären sin rättighet till fyll-

*) Uti flere Tyska länder är härföre en viss tid bestämd. Somliga lagar uppehålla beviskraften uti tre år, andra endast i ett. Sistnämnde tidsbestämning förekommer t. ex. uti Preussiska Land-Rätten §. §. 594—597. i afseende å fordringar hos icke-köpmän, hvaremot dessa böcker bevisa emot köpmans arfvingar i 5 år från hans död. Jfr. Nordstr. Ett och Annat etc. p. 10.

**) Detta ordalag är nog obestämdt. Klarare uttrycker sig Kongl. Förordn. af den 6. Okt. 1848., som säger, att räkningen skall gäldenären tillställas inom utgången af nästa år, räknadt från den dag fordringen uppkom, hvilken termin äfven 1798 års författning tvifvelsutan afsett.

nadsed, och bör han på annat sätt styrka sina hos den bokförda personen egande fordringar. Denna påföljd stadgas väl ej uttryckeligen uti ifrågavarande författning, men med skäl anmärker Lindblad (Bevisn. inf. Rätta p. 168), att lagstiftarens mening tvifvelsutan varit sådan, emedan berörde föreskrift ty förutan skulle sakna all betydelse. Nordström (l. c. p. 11.) anser deremot att uraktlåtenhet af den anförda förordningens kategoriska föreskrift medför endast den påföljd för borgenären, att han ej får åtnjuta förmonen af *utmätningsgild fordran,* samt stöder denna åsigt på följande argumentation: "att boken i thy fall förlorade sin halfva beviskraft, skulle kunna så mycket mer grundas på goda skäl, som det obestridligen är den praesumtiva gäldenärens rätt att i tid få kännedom om krafvet, för att vederlägga det med qvittobref eller annorledes, der han det kan: men då det icke tillkommer Domaren att beröfva någon en rättsförmon, hvars tillgodonjutande lagen ej uttryckeligen, sub pœna præclusi, bundit vid viss tid, måste det för närvarande enligt våra lagar anses vara *positivt* rätt, att detta vilkors uraktlåtenhet endast verkar att borgenären ej får åtnjuta förmonen af utmätningsgäld fordran." Men huru litet bindande denna argumentation, som gör ifrågavarande viktiga förordning till ett non sens, i sjelfva verket, är inses lätt. Ty huru skulle det hafva kunnat falla 1798 års lagstiftare in, att fränsäga dylika icke tillstälda räkningar en "utmätningsgildhet," som de aldrig förut haft?

Accepteras den sålunda tillställda räkningen, är gäldenären skyldig densamma genom påskrift godkänna, hvarefter räkningen anses lika utmätningsgild, som annat förfallet skuldebref, hvilket med andra ord vill säga, att den gäller för fullt bevis, utan att någon edgång fordras. Vill deremot gäldenären klandra räkningen, så är ej en privat protest tillräcklig, utan bör sådant ske inom sex månader efter delfåendet genom laga rättegång, som utageras vid hans forum domicilii, dit borgenären bör instämmas och der han äfven bör förete och beediga sin handelsbok ifall så påfordras. Försummas denna klandertid, är äfven klandertalan preskriberad och räkningen eger fullt vitsord. Särskildt beträffande partihandeln föreskrifver sista momentet af ofvananförde lagrum: "den som tillhandlar sig varor partivis, och dervid betingar sig tvenne eller flere månaders anstånd med betalningen, är pliktig genast derå sitt skuldebref till säljaren utgifva, som deremot bör tillställa köparen qvitterad räkning öfver beloppet, lika som vore det contant betaldt." Grunden till detta stadgande har sannolikt legat uti lagstiftarens bemödande, att genom föreskriften om större preservativers iakttagande förekomma den förlust, som den ena kontrahenten genom den andras slarf eller bedrägeri kunde få vidkännas uti vigtigare och större handelstransaktioner, angående hvilka det vore äfventyrligt, att vanlig handelsbok egde det hufvudsakliga vitsordet. Utan någon synnerlig olägenhet för sig kan, såsom det anmärkes uti motiverna till det nya Svenska Civillagförslaget RB. k. 22. p. 313., den som åstundar att på bor-

gen erhålla en större mängd hos handlande på en gång köpta varor, afgifva skriftligt bevis angående så beskaffade, mera sällan i hvarje hushåll förefallande, köp.

Såsom bekant är föra köpmännen vanligtvis flere böcker angående sin handels-verksamhet, i följd hvaraf den vigtiga och mycket omtvistade frågan härvid uppstår: hvilken af dessa böcker eger det ifrågavarande vitsordet? Förgäfves har man sökt framleta ett positivt svar derpå ur gällande lagar och författningar, hvilka derom icke lemna någon direkt upplysning. Det enda medel för dess lösning erbjuder sig derföre uti skärskådandet af lagens allmänna principer angående bevisning genom skriftliga dokumenter samt nämnde böckers natur. För denna utrednings vinnande är det derföre nödvändigt, att i korthet redogöra för de särskilda handels-böckernas olika slag och beskaffenhet.

Ibland de många och olikartade böcker hvarje köpman, isynnerhet om han drifver vidlyftigare affärer, för ordningens, kontrollens eller öfversigtens skull, måste hålla, såsom lager-, kassa-, banko-, agiokonto-, riskontoböcker m. fl., intagas de främsta rummen utaf memorial-kladden, journalen, och hufvudboken, hvilka tre böcker äro väsendtligen nödvändiga och de enda som öfverhufvud kunna användas såsom bevis inför Rätta. *)

*) Detta bör icke missförstås; äfven de öfriga böckerna kunna väl på samma sätt, som andra privata urkunder, åberopas såsom bevis, men de ega ej det vitsord som tillkommer handelsböckerna, såsom sådana.

Uti den förstnämnde (Ital. Strazze) upptecknas, i den ordning de förekomma, alla köpmannens handels-affärer med dertill hörande omständigheter, som bestämma penninge-omloppet uti desamma, d. v. s. alla tal hvaraf konto bestämmer sig, genast vid de skilda affärernas afslutande. Med detta s. k. enkla bokhålleri kan en handel, som sysselsätter sig med ett enda eller få slag af föremål, äfvensom mången manufakturist behjelpa sig, men en köpman, som drifver mångfaldiga spekulationer, har icke nog deraf. Han måste inrätta sin bokföring så, att han icke blott känner sina angelägenheters allmänna ställning, utan äfven huru hvarje gren af hans rörelse, hvarje slag af handels artiklar, bringar honom vinst eller förlust, samt huru han står med hvar och en af sina kunder. Detta ändamål vinnes genom det s. k. dubbla eller Italienska bokhålleriet, hvaruti ett vigtigt rum intages af den s. k. journalen, uti hvilken de ur memorial-kladden dragna resultaterna korteligen framställas, samt hvarje konto får sig anvist, hvad dertill hörer. Uti memorial-kladden följes noggrannt tidsordningen och upptecknas handelstransaktionerna utan något afseende å deras inre sammanhang, hvarigenom de blandas om hvarandra; men journalen samlar flere dagars affärer under rubrikerna af skilda konti, och förenar dem, jemväl efter tidsföljden, såsom debitorer eller kreditorer till ett sådant konto *). Af alla dessa konti sammandrages sedan

*) Härvid gör det naturligtvis ingen skilnad om räkningen angår en verklig person eller ett personifieradt konto.

hufvudboken, hvarigenom handelsmannen kommer till en balans, d. v. s. en tillförlitlig öfversigt öfver sin förmögenhets värde eller tillstånd, genom jemförande af vinst och förlust, varu- och kassa-förråd, samt fordringar och skulder *).

Frågas nu hvilken af dessa böcker bör tillerkännas det ifrågavarande bevisnings-vitsordet, så finner man i denna punkt en märkelig meningsolikhet emellan de rättslärde, hvilka synas allt efter sina olika synpunkter argumentera mer eller mindre ensidigt. Somliga (t. ex. Büsch) låta dess besvarande bero deraf, huruvida det enkla eller dubbla bokföringssättet blifvit användt, samt förmena att hufvudboken i det förra, men journalen i det sednare fallet bör äga vitsord. Andra, och dessa äro de flesta, antaga att denna beviskraft tillkommer endast hufvudboken, emedan journalen borde anses såsom "förd till den handlandes egen efterrättelse allena, och derföre icke kunna, emot den handlandes vilja, underkastas någon granskning." En tredje åsigt (hyllad af Gönner, Nordström och Schrewelius) är, att bevisningen beror på journalen, "ur hvilken hufvudboken hämtar hela sin trovärdighet." Denna mening söker stöda sig på följande skäl. Genast vid affärernas afslutande införas de uti journalen, och först efter någon tid öfverflyttas journalens innehåll uti hufvudboken, hvilken förthy måste betraktas såsom en afskrift eller ett transsumt af den förstnämnde, författad endast i afsigt att för köpmannen visa handels-

*) Se härom vidare: Büsch. Darstellung der Handlung.

balansen; och borde således journalen föredragas framför hufvudboken, af det skäl, att ett original alltid måste anses trovärdigare än en afskrift. Dertill kommer: att köpmannen vid journalens upprättande ännu icke inser den differens, som kan uppstå af en afslutad affär: att han dervid är omgifven af observerande handelsbiträden och således icke lika lätt kan göra oredliga anteckningar, som vid författandet af hufvudboken, då han har tid och lägenhet till bedrägligt in- och utbalancerande af skulder och fordringar. "En köpmans hela kunskap om dess handels ställning måste ligga i hans handelsböcker *); men denna insigt uttalar sig endast i den bok, hvilken framställer honom och hans dagliga affärer liksom i schlafrock, och icke i en sådan, som visar hans affärer uti förändrad, omformad gestalt, och vid hvars uppgörande han med beräkning iklädt sig statsmanna drägt."

Vid öfvervägandet af dessa skäl och motskäl, kunde det synas tvifvelaktigt, åt hvilken af de anförda konträra åsigterna borde lemnas företräde; vi för vår del kunna ej obetingadt hylla någon af dem. Ty vid ifrågavarande bevismedels användande, synes det ej ankomma på den åberopade bokens egenskap af memorial-kladd, journal eller hufvudbok, utan böra, der vederparten det fordrar eller Domaren pröfvar skäligt, alla dessa böcker företes och jemföras, samt köpmannen tillåtas beediga endast det, hvaruti de alla öfverens-

*) "La conscience d'un marchand doit être tout entiere dans ses livres", säger Code de Commerce Art. 8.

stämma *). Rättsenligheten af denna sats insés lätt genom följande betraktelse. Om A t. ex. på grund af sin hufvudbok affordrar B 20 rubel silfver, utgörande priset för 10 till honom försålda pund hvetemjöl, men B yrkar företeende af journalen, hvaruti befinnas honom påförde endast 16 rubel silfver såsom värdet för 8 pund sagde vara, så gör denna omständighet hufvudboken misstänkt beträffande differensen eller 2 pund hvetemjöl och 4 rubel silfver, hvarföre A bör tillåtas beediga endast riktigheten af journalens uppgift. Det är väl möjligt att hufvudboken är riktigare och att B verkeligen, antingen vid samma tillfälle eller efteråt, bekommit de tvenne punden, men A må i sådant fall skylla sig sjelf, då han ej bättre eftersett sin journal, och på annat sätt söka bevisa äfven differensens riktighet. Detsamma gäller om journalen innehåller flere och större poster än hufvudboken, då köpmannen bör få beediga endast den sednare, ty i sådant fall måste det väl presumeras att A blifvit godtgjord för de skiljande posterna, ehuru sådant i journalen ej blifvit observeradt. Det är väl sannt, att handelsmannen härigenom ofta kan blifva lidande, men detta är ej annat än rätt och billigt, då han ej hållit nog vaksamt öga på sina böcker. Denna uppfattning understödes äfven af den sunda rättssatsen "hellre fria än fälla."

*) Enligt Preussiska lagen ega köpmanna böcker ej vitsord såframt hufvudboken ej uti allt öfverensstämmer med journalen". Corpus Juris Fredr. 4. D. 6. Afd. §. 58.

Lika beviskraft, som handelsböcker ega, har blifvit tillagd frälsemäns böcker och räkenskaper emot deras frälsebönder och torpare, i afseende å resterande räntor, utskylder och ersättning för husröta. Härom stadgar K. Br. den 21. Juni 1792. samt Kammar-Colleg. derpå grundade Kung. af den 24. Juli s. å.: "emedan Ridderskapet ock Adeln icke med annat vilkor tillkommer utpantnings- och förmonsrätt hos deras Bönder och Betjente, än at fordringarne böra vara ostridiga; ty bör den, som vill sig deraf begagna, vara skyldig, at ej allenast med tydelig Bok och Räkning sådant bevisa, utan och, då Kronans rätt dervid kommer i fråga, sådant med ed bestyrka antingen sjelf eller af den, som Räkenskaperna hållit, enligt hvad Lagen derom uti 17. kap. 2. §. RB. stadgar." Af ordalagen uti denna författning ville det synas, som skulle dylika böcker i allmänhet medföra full bevisning emot frälsemännens underhafvande, samt endast då behöfva beedigas, när kollision uppstår med Kronans rätt; men vid närmare begrundande af detta nog otydligt affattade stadgande skall man dock finna, att de, i hvad fall som helst, icke ega mer än half beviskraft samt förty, om sådant äskas, måste beedigas, hvilket redan framgår deraf, att 17: 2. RB. härvid åberopas. En annan fråga är den, huruvida frälsemännen på sådant sätt äga bevisa äfven andra fordringar, än för obetalda räntor och utskylder samt husröta. Då uti ingressen till författningen åberopas 18. §. af 1723 års Adeliga Privilegier, som tillåter Ridderskapet och Adeln "at sjelfve utpanta räntor och utskylder hos deras Frälse-Bönder

och Torpare samt tilhålla dem betala hvad de efter laga syn för husröta och eljest kunna vara skyldige," vore man väl frestad att antaga sådant, men man skall dock snart frångå denna åsigt vid jemförandet af ifrågavarande författning med 17: 6, 8. HB., hvarest förmonsrätt medgifves endast skuld för husröta och uppbörd. Detta inses ännu klarare om man begrundar motivet till denna författning, som var, att adeln missbrukade den uti privilegierna medgifna utpantningsrätt i det den hindrade uppbördsmännen att hos deras underhafvande, utmäta resterande krono-utskylder, under obestyrkt uppgift att både gröda och egendom vore för husbondens räkning med seqvester belagd. För afböjande af detta oskick åläggas kronofogden att, utan afseende å frälsemannens eller hans underhafvandes föregifvande om ett sådant förhållande, genast för Kronans räkning med qvarstad belägga så stor del af de sistnämndes egendom, som svarar emot utskylderna, husbonden dock obetaget, att ifall samma egendom förut blifvit seqvestrerad för hans räkning, vid nästa ting genom sina böckers beedigande styrka riktigheten af sin fordran, vid det äfventyr att den upptecknade egendomen eljest komme att för Kronans räkning försäljas. Denna förmon tillägges väl uttryckeligen endast "Ridderskapet och Adeln," men har af praxis blifvit utsträckt äfven till ofrälse ägare af privilegierad jord. Om med skäl, måste högeligen ifrågaställas. Anförda författning innehåller nemligen ett undantags-stadgande, och borde väl derföre striktissime tolkas, hvilken regel härvidlag så mycket hellre borde tillämpas, som

sjelfva detta undantag stöder sig på Adeliga Privilegierna, hvilka, äfven de, äro exceptionella lagar.

VI) Om skyldigheten att förete dokumenter. (Editio Instrumentorum.)

Om någon vill begagna sig af och åberopar en urkund, som icke befinner sig i hans utan i en annans värjo, så beror rättigheten till densammas framfordrande deraf, huruvida innehafvaren är lagligen förpligtad att framlemna den eller icke. Uti Romerska äfvensom åtskilliga andra utländska lagar finnas detaljerade föreskrifter angående parternas eller tredje persons skyldigheter uti ifrågavarande hänseende, men vår lag innehåller icke något uttryckligt stadgande derom. Häraf må man dock för ingen del draga den slutsats, att denna skyldighet vore "fremmande för Svenska lagskipningen eller stridande mot grunderna för vår Rättegångs-ordning." Ty "Svenska lagskipningen har alltid varit för mycket öm om rättvisan, för att icke, såväl i detta hänseende, som i allt öfrigt, vidtaga de mått och steg, hvilka kunnat leda till dess befrämjande. Det har således icke varit sällsynt, att en Domstol, då den af förekomna omständigheter haft skäl till den förmodan, det ljus i saken skolat vinnas af någon handling, som ej blifvit i rättegången framvist, densamma infordra, hos hvem den och må hafva funnits." *) Den meningsolikhet som angående

*) Motiv. till nya Sv. Civillag-Försl. p. 317.

denna fråga egt rum emellan de rättslärde, samt den förvirring praxis härutinnan ådagalagt, har hufvudsakligen härrört, dels deraf, att man icke nog klart skärskiljt emellan de olika slagen af urkunder, dels deraf, att man förblandat fordran på ett sådant utlemnande med ett slags ingrepp uti innehafvarens egande- och besittningsrätt dertill. Så vidt vi inse, gälla äfven enligt vår lag följande af Gönner uppställda reglor: *)

1:o. *Är hvarje innehafvare ovilkorligen förbunden att vid anfordran utlemna de i hans värjo befintliga dokumenter åt den, som är uteslutande ägare eller samegare till desamma, äfvensom dem, hvilka beröra producentens rättsförhållande till annan person, d. v. s. s. k. gemensamma dokumenter (instrumenta communia).* Är producenten ensam egare till den ifrågakomne skriftliga afhandlingen, så faller det redan af sig sjelf att han är berättigad att utan vidare omgångar genast utbekomma densamma, hvilket uttryckligen stadgas på flere ställen i lagen t. ex. ÄB. 18: 2, der arfvinge vid ansvar ålägges att till testamenttagaren utlemna i hans gömo befintligt testamente. Mindre skäl kunde det vid första ögonblicket synas hafva för sig, att ovilkorligen ålägga innehafvaren att åt samegaren utlemna ett instrument, till denne sistnämndes ensidiga begagnande. Men man bör härvid noga märka att fordran på dokumentets utbekommande i afseende å dess företeende inför rätta

*) Se Gönner: Entwurf eines Gesetzbuchs über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtssachen. D. I. B. 2. k. 6. §. 1. pgg. 166—168.

icke innebär något afhändande af detsamma eller ingrepp uti den andres besittningsrätt, utan endast afser dess bekantgörande för bevisningens ändamål, efter hvars uppfyllande dokumentet äfven återlemnas till produktens förfogande. I de flesta fall är det dessutom tillräckligt att en bestyrkt afskrift tages af dokumentet, då förebärandet af farhåga för dess förkommande naturligtvis ej kan gälla såsom någon ursäkt från dess meddelande. Detsamma gäller äfven angående de s. k. gemensamma dokumenterna i vidsträkt mening, eller sådane som äro affattade angående producentens eller hans rättsföreträdares rättsförhållande till andra personer, utan att han är delägare deri. Till denna klass höra t. ex. handelsböcker, skuldebref och bilateralkontrakter, hemulshandlingar (Jfr. JB. 11: 7.), korrespondenser om den enas bref hänför till och åberopar den andras etc. Såsom rättsgrund för sådane afhandlingars framhafvande inför rätta kan naturligtvis ej åberopas någon samegganderätt (ty hvem ville väl t. ex. påstå att gäldenären jemte borgenären vore delägare uti en till denne utfärdad förskrifning?), men likväl är innehafvarens åläggande att desamma förete fullkomligt berättigadt, ej mindre af det ändamål, som gaf upphof åt dylika dokumenter, än af det ändamål, sakens faktiska utredande, för hvars vinnande företeendet äskas.

2:o *Äro parterne skyldiga att hvardera å sin sida förete alla urkunder, som tjena till sakens upplysning.* Romerska lagen föreskrifver uttryckeligen att domaren ovilkorligen genast vid rättegångens början bör ålägga

parterne att af hvarandra utfordra och till rätten inlemna alla acta, såväl criminalia som civilia, hvilka de ansåge verka på målets slutliga afgörande. *) Men denna föreskrift oaktadt är dock berörde lag såtillvida gynsammare emot svaranden än käranden, att den ålägger den sednare att delgifva sin motpart alla de urkunder som tjena till sakens utredande eller kunna gifva svarandet medel i handen till styrkande af sina invänningar, men deremot frisäga svaranden från skyldigheten att utlemna de dokumenter käranden behöfver "att instruendam actionem." **) Detta stadgande anse Nehrman ***) och Lindblad †) gälla äfven enligt vår lag. Men detta är, såsom Schrewelius (Lärob. i Sv. Civ. Proc.) äfven anmärker, tvifvelsutan oriktigt. Ty då RB. c. 17. §. 33. säger. "käranden åligger sitt käromål lagliga bevisa, eller vara svaranden fri, vänder svaranden någon omständighet före, at sig thermed värja; bör ock han med bevis then styrka," så innebär väl detta, att svaranden åligger samma bevisningsskyldighet i afseende å sina invänningar, som dess vederpart i afseende å käromålet, "och om något undantag från denna regel skulle göras, behöfde det vara tydligen och uttryckligen stadgadt." Deremot tager sist-

---

*) L. 2. C. de edendo I. 45. §. 7. Jfr. Institutionen des römischen und teutschen Civil-Processes von A. W. Heffter. Bonn 1825.

**) Jfr. Thibaut: Pandektenrecht §. 1270.

***) Inledning till then Svenska Processum Civilem p. 257. §. 33.

†) Om bevisning inför Rätta p. 175.

nämnde författare alltför absolut den i allmänhet gällande regeln, att parterne icke vore skyldiga att förse hvarandra med bevismedel, hvilken regel äfven skulle gälla angående skriftliga dokumenter. Ty denna sats lider många vigtiga undantag och modifikationer, till följe af den, ännu högre grundsats, att "domaren bör leta sanningen noga ut." Begge parterne äro ju ovilkorligen lika förbundne att vidhålla sanningen inför rätta (Jfr. 14: 3, 8; 29: 1. RB. 13. kap. Skipm. Balk. Sjöl.), och således äfven att förete de åberopade dokumenterna, såsom de medel hvarigenom sanningen, enligt vederpartens uppgift, kan inhemtas. Ifrågavarande urkunder äro nemligen att betraktas såsom stumma vittnen, hvilka, då de af endera parten åberopas, af den andra måste framhafvas. Likalitet som den sednare är berättigad att instänga eller på annat sätt förhindra ett åberopadt vittne att uppträda emot honom, likalitet kan honom medges rättighet att undanhålla ett dylikt stumt vittnesbörd. Det vådliga och emot lagens anda i öfrigt stridande uti ett sådant medgifvande inses isynnerhet vid de fall, der svaranden genom sjelfsins ed får värja sig ifrån kärandens kraf. Ty genom att frisäga svaranden från skyldigheten att uppvisa en af honom förvarad handling, hvilken kunde lemna upplysning öfver saken, skulle man tillåta, ja på sätt och vis uppmuntra, tredska hos den, af hvilken man fordrar eden, ehuru lagen och försigtigheten påtagligen bjuda, att denna såsom bevismedel endast uti yttersta nödfall bör användas, samt först då tillgripas, när, efter ett noggrant efterforskande, alla andra medel

till hans öfvertygande saknas. Af allt detta följer klarligen, att parterne åligger enahanda skyldighet att till rätten inlemna alla de urkunder, hvaraf upplysning i saken kan vinnas. I öfverensstämmelse härmed bör äfven tolkas lagens stadgande k. 14. §. 3. RB., som bjuder:" käranden skal alla thes skiäl och bevis framte, och svaranden sammaledes. Håller någor the bevis upsåteliga inne, som til lius i saken tiena; böte fem, eller tijo daler, eller mera, alt som Domaren pröfvar honom ther i brotslig vara" *). Men för att något afseende skall fästas vid producentens påstående om vederpartens åläggande att förete en urkund, måste uppgifvas i hvilket afseende densamma vill begagnas, på det domstolen måtte vara i tillfälle att pröfva, huruvida någon, på tvistens utgång verkande, upplysning derigenom står att vinna. Befinnes det uppgifna innehållet utan allt inflytande på saken måste Domaren, för unvikande af onödigt uppskof och protokollets öfverlastande med onödiga omständigheter afslå producentens påstående om motpartens förpligtande att inlemna urkunden. Ty hvad lagen k. 17. §. 1. säger om redan inlemnade handlingar: "företer någor skriftliga bevis, at sin talan ther med

*) En sådan åsigt framskymtar äfven i Kongl. Förordn. ang. Rätteg. Proc. den 4. Juli 1695. §. 4: "parterne skola — — antingen the munteligen eller skrifteligen agera, tydeligen och noga framföra alt hvad til sakens upplysning tjenar, och ther til sedan lägga alla documenter, som the anthen hafva eller kunna hafva, och intet ther uti förbigå eller med upsät innehålla."

styrcka; pröfve domaren noga theras beskaffenhet, så ock hvad vitsord och verkan the i saken äga," gäller tvifvelsutan äfven om endast åberopade dokumenter. Detta följer ej mindre af k. 24. §. 1. RB., der det heter att, "domaren bör sakens slut ej uppehålla med uppskofsdom, utan så är, att vissa omständigheter thet *oumgängeliga* kräfva," och RB. k. 16. §. 6. som förmår: "nu söker enthera parten upskof i saken, förthy, at han vil flera bevis skaffa, — — finner domaren skiäl til thet upskof; — — öfver thet upskof må ingen klaga, utan så är, att man menar sig kunna visa, thet saken allenast ther med onödigt uppehålles," än af k. 14. §. 6. s. b., som förbjuder att i protokollet upptaga "hvad som till saken ej rätteliga hörer." En annan sak är att domaren vid denna pröfning ej bör vara alltför sträng, ty ofta kan en omständighet i förstone synas oväsendtelig eller alltför obetydlig, men sedermera befinnas vara af största vigt för sakens slutliga afgörande.

Det andra vilkoret är, att producenten bevisar eller åtminstone gör sannolikt, att produkten har detsamma i sin värjo eller vet hvar det finnes. Gitter producenten icke detta, så förfaller hans påstående utan vidare, ty någon sådan bestämning, som åtskilliga utländska lagar härom innehålla, nemligen att det på producentens blott yrkande ålåge den förmenta innehafvaren att edligen styrka sitt nekande, torde svårligen kunna framletas ur vår lag, enligt hvilken en sådan edgång endast i form af en värjemålsed kan tillåtas, sedan producenten med halft bevis öfvertygat sin motpart om att

hafva det i sin värjo. — Men om nu producenten verkeligen åstadkommit en dylik bevisning och vederparten likväl tredskas att framlemna dokumentet, uppstår den frågan: huru skall han dertill förmås? Vår lag känner ej något annat medel för ett sådant ändamåls vinnande än viten, såsom inses af stadgandet i RB. k. 24. §. 1: "ther enthera parten påläggas skal, at något fullgiöra; sätte Domaren honom ther til viss dag före, vid vite. Giör parten thet ej; förelägge honom annan tid med större vite, eller at i hufvudsaken eljest dömas skal, alt som omständigheterna thet fordra." Collings förmenande, att en sådan tredska bör anses såsom bevis för det påstående producenten derigenom vill styrka, har ej något rotfäste hvarken i vår lag eller i sakens natur (Jfr. Schrew. Civ. Proc. p. 326). Är åter urkunden förlorad, och intet surrogat för densamma möjligt, så måste i afseende å producentens rätt, de allmänna grundsatserna angående följderna af *casus, dolus* och *culpa* vara afgörande. Ur sådana principer låta sig med lätthet deducera följande rättsreglor. (Se Gönner anf. st.)

A) I fall urkunden förkommit genom en olyckshändelse (casus), vare sig hos producenten, vederparten eller annan person, drabbar förlusten uteslutande den förstnämnde, enligt den allmänna rättsregeln "casum sentit dominus."

B) Har deremot annan person, uti elak afsigt (dolus) forstört densamma, så måste denna fulleligen godtgöra producentens derigenom åbragte skada. Om motparten

förorsakat denna förlust, yttrar sagde regel, — hvilken Colling vill se (De fide instrumentorum p. 12.) nog vidsträckt tillämpad, — den verkan, att urkunden anses restituerad och det faktum bevisadt, som genom densamma ville ådagaläggas. Ty på annat sätt kan producenten svårligen erhålla ersättning för den förlust han komme att lida genom urkundens afsaknad. (Schrew. anf. st.) Är det åter en tredje person, som på ett dolöst sätt förstört densamma, så är han likaledes förbunden att godtgöra all den förlust, som dymedelst drabbat producenten, hvilken godtgörelse kan uppgå ända till skyldigheten att prestera hela det omtvistade objektet, ifall urkundens frånvaro medförde hela rättegångens förlust. (Jfr. 8: 3. MB; 18: 2. ÄB.).

C) Måste äfven den, genom hvars afsigtslösa görande eller underlåtande (förvållande, culpa) en urkund förlorats, ersätta producentens derigenom förorsakade skada, dock endast under den förutsättning, att han står med denna uti ett sådant förhållande, att han dertill är förbunden. Sålunda har till ex. den, som förtrott en urkund till förvar åt en annan, genom hvars ovarsamhet densamma förkommer eller förstöres, naturligtvis regress till depositorn i afseende å de menliga följder deraf härflutit. Graden af denna skyldighet kan icke i allmänhet bestämmas utan beror i hvarje enskildt fall af förhållandet emellan producenten och produkten. *)

3:o *Finnes det åberopade dokumentet i tredje*

*) Jfr. N. T. v. Gönner: Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses. B. 2. pgg. 491. 492.

mans ego eller besittning, så är man väl utaf k. 17. §. 5. RB. berättigad att sluta det han i alla de fall är skyldig att framlemna detsamma, när han är lagligen förpligtad att vittna i saken; ty äfven detta framlemnande måste betraktas såsom ett stumt vittnesmål. Af denna grundsats följer negative, det innehafvaren icke kan tvingas att detsamma förete, om han befinner sig i sådana förhållanden, att han lagligen kan eller bör undandraga sig vittnesmåls afgifvande. Hit höra t. ex. de fall då antingen han sjelf eller hans nära anförvandter dymedelst skulle lida någon skada, hvilket inses af analogin med det k. 17. §. 7. RB. innehåller om skyldigheten att aflägga vittnesmål. (Jfr. Nehrman Proc. Civ. p. 258. §. 33.) Icke ens grunderna för den öfvertygelse, att urkundens företeende skulle förorsaka honom skada, torde innehafvaren vara skyldig att bestämdt uppgifva, "den schon die nähere Angabe dieser Gründe würde ihm denn Schaden wenigstens zum Theil verursachen, velcher ihn von der Edition befreit." Dock är han, på det icke en skällös vägran måtte uppehålla rättvisans gång, förpligtad till edelig försäkran derom, att dokumentets framlemnande skulle förorsaka honom en verkelig skada. Enligt Romerska lagen aflades häröfver en särskild ed, men så vidt vi finna, är enligt vår lag vittneseden, enligt hvilken den svärjande försäkrar sig skola bekänna och uppenbara allt det han vet sannt vara (k. 17. §. 16. RB.), härvid tillräcklig. Af det anförda följer äfven, att om endast en del utaf det åberopade dokumentet är af den beskaffenhet, att dess uppenbarande skulle blifva skadlig för innehaf-

varen, så är han skyldig att meddela en blott bestyrkt afskrift af dokumentets öfriga innehåll. Huruvida enskilta bref måste företes inför rätta, kan synas tvifvelaktigt. Colling (De fide silentii Lund p. 13.) anför åtskilliga præjudikater, som synas utvisa att denna skyldighet åtminstone icke är ovilkorlig, samt att flere undantagsfall gifvas, då sådant icke är nödigt. Att det icke uti kriminella mål kan äskas följer redan deraf, att i sådana ärender något afseende å dylika skrifvelser såsom bevismedel ej får fästas, emedan det som de innehålla, enligt Kongl. Brefvet af d. 24 April 1754, bör anses såsom yttradt emellan fyra ögon. (Se ofvan p. 58.)

Föröfrigt bör tredje person, som undandrager sig att förevisa den handling han innehar, förmås dertill genom samma medel, som användas emot ett tredskande vittne, d. v. s. genom penninge-plikt, börande härvid tillämpas stadgandet i k. 17. §. 5. RB. "ej må någor, som til vitne nämnd varder, draga sig vitnesmålet undan: giör han thet; hafve Domaren våld, at hålla honom thertil, genom vite, eller fängelse, ther han ej orkar böta." Har han egenvilligt förstört dokumentet, eller annorledes genom vårdslöshet låtit det förkomma, så gäller hvad ofvanföre pgg. 92—93 blifvit sagdt. En sådan invänning, som att han efter behag kunnat förfoga om sin egendom, måste härvid lemnas utan allt afseende, åtminstone ifall sådant skett just för att derigenom undanrödja ett medel för sanningens utletande.

INNEHÅLL.